

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

ГАВЕЛЯ Оксана Миколаївна

УДК [008:159.928]:316.3

**ТРАНСФОРМАЦІЯ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ
ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ
В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ**

26.00.01 – теорія та історія культури

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора культурології

Київ – 2018

Дисертацією є кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.
Роботу виконано на кафедрі публічного управління і гуманітарних наук
Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв
Міністерства культури України (м. Київ).

Науковий консультант: доктор філософських наук, професор
Надольний Іван Федотович,
Національна академія статистики, обліку та аудиту,
завідувач кафедри філософії та соціально-
гуманітарних дисциплін (м. Київ)

Офіційні опоненти: доктор культурології, професор
Сабадаш Юлія Сергіївна,
Маріупольський державний університет,
професор кафедри культурології
та інформаційної діяльності (м. Маріуполь)

доктор культурології, доцент
Колесник Олена Сергіївна,
Чернігівський національний педагогічний
університет імені Т. Г. Шевченка, професор
кафедри філософії та культурології (м. Чернігів)

доктор історичних наук, професор
Новальська Тетяна Василівна,
Київський національний університет
культури і мистецтв, професор кафедри
книгознавства і бібліотекознавства (м. Київ)

Захист відбудеться 25 січня 2018 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.850.01 у Національній академії керівних кадрів культури і мистецтв за адресою: 01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9, корпус 15.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв за адресою: 01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9, корпус 11.

Автореферат розіслано 24 грудня 2017 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор історичних наук

В. В. Карпов

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. На початку ХХІ ст., в умовах кризи цінностей сучасного суспільства, особливого значення набувають культурні здобутки обдарованої особистості, наділені важливим інтелектуальним змістом і морально-естетичною довершеністю, у яких відобразилася специфіка духовної культури українського народу. У зв'язку з демократизацією і становленням національно-культурної та громадянсько-політичної українських ідентичностей, формуванням нової культурної картини світу, динамізмом і різноманітністю форм її розвитку, поширенням нових технологій проблема трансформації культурних цінностей обдарованої особистості в сучасному суспільстві на сьогодні є однією з найбільш затребуваних у культурологічній тематиці.

Питання трактування поняття «обдарована особистість» в Україні є актуальним у таких галузях знань, як: гуманітарні науки, культура і мистецтво, освіта, соціальні поведінкові науки. При цьому в численних культурологічних, філософських, психолого-педагогічних, історичних та антропологічних дослідженнях немає однозначної думки щодо трактування змісту цього поняття, не представлено ієрархічний комплекс різних ступенів обдарованості. Має місце термінологічна й методологічна неузгодженість у вивченні культурних цінностей обдарованої особистості, пов'язана з недостатнім усвідомленням залежності їх вибору й інтеріоризації від особливостей природної та соціальної сутності людини, а також від стану цивілізаційного розвитку держави.

Попри вагомні наукові здобутки щодо вивчення загальної картини стану та розвитку культурних цінностей в Україні (Ю. Богуцьким, Т. Бутківською, В. Вербецем, Ф. Власенком, І. Галяном, А. Гордієнком, В. Докучаєвою, А. Єрмоленком, Р. Костенко, С. Костюковим, С. П'янзіним, А. Ручкою, В. Сіверсом, І. Стрелецькою, А. Фурманом, В. Шейком) та в інших країнах світу (О. Дробницьким, Ф. Знанецьким, І. Кужелевою-Саган, О. Огородніковим, Т. Парсонсом, У. Томасом, Й. Хейзингою, Ш. Шварцем та ін.) до цього часу немає комплексної узагальненої роботи зазначеного напрямку, що свідчить про необхідність розробити нові підходи до дослідження трансформації культурних цінностей обдарованої особистості в сучасному суспільстві.

Актуальність теми дослідження обумовлена необхідністю здійснення теоретичного аналізу стилю життя обдарованої особистості у зв'язку з ціннісними характеристиками сучасного суспільства, особливостями взаємодії молодого покоління України з новими культурними продуктами й послугами в умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій. Виявлення власної логіки трансформації культурних цінностей обдарованої особистості вимагає зосередженості на психологічних і світоглядних характеристиках індивіда, існуючій різниці між цінностями відповідних культур.

Руйнування й одночасне виникнення нових соціокультурних і художніх структур, поява нових жанрів, видів і форм мистецтва, зміна й актуалізація його різноманітних функцій, розвиток інтерактивної освіти та культури обумовлює необхідність дослідити теоретико-методологічні засади вивчення й адекватного

пояснення процесів і явищ, що відбуваються в сучасному художньому просторі культури та впливають на трансформацію культурних цінностей, зокрема, обдарованої особистості.

Усі ці актуальні питання, пов'язані з існуванням тісного зв'язку між стилем життя обдарованої особистості, способами засвоєння нею найкращих здобутків попередніх поколінь і новими можливостями розвитку культури сучасного українського суспільства, ще не отримали належного висвітлення в культурологічній науці, що обумовило вибір теми – «Трансформація культурних цінностей обдарованої особистості в сучасному суспільстві».

Зв'язок теми роботи з державними програмами, науковими напрямами, планами, темами. Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв від 25.10.2010 (протокол № 8). Дослідження здійснено в межах комплексної наукової теми Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв «Актуальні проблеми культурології: теорія та історія культури» (Державний реєстраційний № 0115U001572).

Формулювання наукової проблеми, нове розв'язання якої отримано в дисертації. У дисертації проведено наукове дослідження та здійснено теоретичне розв'язання нової, важливої для подальшого розвитку галузі культурології наукової проблеми, яка полягає в недосконалості теоретико-методологічних засад вивчення й адекватного пояснення трансформації культурних цінностей обдарованої особистості в сучасному суспільстві. Завдяки розширенню категоріального апарату та розробленню квантово-орбітальної теорії культурології, продукуванню прогресивних ідей розвитку культурних інтересів і потреб обдарованої особистості усунуто розбіжності між потенційно високим рівнем можливостей обдарованої особистості до аналітичної й творчої діяльності та реальним станом її залучення в процеси культуротворення в Україні; розроблено нові методологічні підходи до здійснення експертизи й моніторингу культурних цінностей в умовах сучасного українського соціуму.

Мета і завдання дослідження. *Мета* – на основі комплексного аналізу культурних цінностей обдарованої особистості в контексті її багатовимірної діяльності розробити сучасну квантово-орбітальну теорію культурології, що забезпечує відчуття свободи як необхідної умови формування суб'єкта інноваційної культури, можливості розвитку обдарованої особистості як динамічного об'єкта соціокультурного впливу.

Реалізація мети зумовила необхідність вирішення таких дослідницьких завдань:

- проаналізувати стан проблеми у вітчизняній і зарубіжній історіографії, теорії й історії сучасної культурологічної науки; визначити рівень і повноту їх джерельного забезпечення;
- розробити категоріально-понятійний апарат і методологію дослідження культурних цінностей обдарованої особистості; визначити філософські та культурологічні аспекти осмислення феномену обдарованості;
- виявити творчі, інтелектуальні та діяльнісні засади самоідентифікації обдарованої особистості;

– простежити історичну генезу суспільного буття як основи розвитку культурних цінностей особи та суспільства; дослідити багатовимірну діяльність суб'єктів нових культурних цінностей в умовах сучасного культуротворення в Україні;

– визначити особливості світоглядно-гуманістичного потенціалу й антропологічних підстав системи ціннісних орієнтацій обдарованої особистості;

– виявити трансформації культурних цінностей обдарованої особистості в демократичному суспільстві; суперечливість векторів культурних цінностей у контексті сучасних культурно-споживчих практик глобалізованого світу;

– дослідити особливості стилю життя й габітусу обдарованої особистості як детермінанти її ціннісного вибору; діяльність творчої молоді як реалізацію культурних цінностей і духовних надбань сучасної цивілізації; засоби підвищення конкурентоспроможності культурних цінностей України у світі;

– здійснити кроскультурне дослідження вибору культурних цінностей молодим поколінням України; розробити геоцентричну стратегію проектування культурної 3D-карти України з метою визначення нових векторів кроскультурних досліджень;

– встановити оціночне ставлення експертів щодо стану та перспектив розвитку обдарованої особистості в контексті художньої культури України і досягнень світової культури; виявити нові культурні цінності в умовах розвитку електронної культури;

– розробити квантово-орбітальну теорію культурології як основу створення сприятливих умов для розвитку культурних цінностей обдарованої особистості в умовах сучасного суспільства; нові підходи до інтеріоризації культурних цінностей в аспекті антропологічної моделі третього тисячоліття;

– простежити динаміку змін культурних цінностей обдарованої особистості за умов глобалізаційних викликів.

Об'єкт дослідження – генеза культурних цінностей обдарованої особистості в умовах сучасного українського соціуму.

Предмет дослідження – процес трансформації культурних цінностей обдарованої особистості.

Хронологічні межі дослідження окреслено історичною генезою суспільного буття як основи розвитку культурних цінностей обдарованої особистості в умовах сучасного соціуму на терені України (90-ті роки ХХ ст. – початок ХХІ ст.). Занурення в інші хронологічні періоди пов'язано з особливостями історичних умов розбудови інституціональної структури соціокультурної сфери, станом функціонування місцевих і регіональних культурних цінностей України.

Методи дослідження. Дослідження побудоване на *міждисциплінарному* інтегруванні методологічних підходів сучасної культурології, філософії, історії, педагогіки, психології, соціології, антропології, прогностики, квантової фізики, мистецтвознавства. Домінантою *поліметодологічного* підходу є застосування *квантово-орбітального* підходу до вивчення феномену обдарованої особистості в його культурологічній інтерпретації. У досліджен-

ні використовувались: *порівняльно-історичний* підхід – у роботі над науковими теоріями обдарованої особистості, розробленими вітчизняними і зарубіжними вченими в різні історичні періоди; *культурно-історичний* підхід – для осмислення феномену обдарованості на основі трактування пізнання й розвитку людських здібностей залежно від сучасного розвитку тієї чи іншої галузі знань або діяльності у зв'язку зі створеними людством елементами культури; *предметно-аксіологічний* підхід – у вивченні результатів людської діяльності, втілених у досягненнях сучасної української та світової культур, нових культурних продуктах, які впливають на трансформацію культурних цінностей обдарованої особистості; *структурно-функціональний* підхід – у визначенні ролі та місця обдарованої особистості в сучасному суспільстві як творця цінностей нового зразка; *інституціональний* підхід – у дослідженні сучасних умов функціонування структури соціокультурної сфери, закладів та установ освіти, культури і мистецтва, громадських організацій, творчих спілок та інших інститутів, через які обдарована особистість отримує доступ до культурних продуктів і послуг; *процесуально-діяльнісний* підхід – для виявлення впливу соціальних умов на розвиток здібностей обдарованої особистості; *системний підхід* – у вивченні особливостей взаємодії обдарованої особистості з наявними в Україні об'єктами матеріальної та духовної культури, які представляють широкий спектр культурного розмаїття вітчизняної і світової культур; *кроскультурний* підхід – у дослідженні різноманітності індивідуального вибору і взаємодії обдарованої особистості з іншими світовими культурами; *феноменологічний* підхід – у дослідженні культурних цінностей обдарованої особистості, зумовлених її аксіологічною свідомістю; *кількісний* підхід – у здійсненні переліку потреб і цінностей обдарованої особистості, визначених особливостями індивідуального стилю життя й ступенем диференційованого вибору нею культурних цінностей. Метод *тестування інтелекту* (із застосуванням відповідних параметрів матриці обдарованості) було використано для виявлення приналежності досліджуваних до різних соціологічних груп; *соціологічні* методи анкетування й опитування респондентів – у вивченні трансформації культурних цінностей обдарованої особистості у зв'язку зі станом і перспективами розвитку художньої культури України; *метод моделювання* – для розробки квантово-орбітальної теорії культурології; *теоретичного узагальнення* – для підбиття підсумків дослідження.

Теоретичну базу дослідження склали основні концепції, викладені в наукових працях учених у галузі історії, мистецтва, філософії, педагогіки, психології (В. Абрамова, В. Акуленка, І. Беха, І. Бойченка, М. Боришевського, А. Брушлинського, Н. Волик, Н. Вотинцева, Б. Гаврилишина, Н. Гартмана, М. Голянич, Л. Губерського, І. Дзюби, С. Костюкова, М. Коула, О. Крамаренка, О. Красовської, С. Кримського, І. Магазинщиковой, І. Надольного, О. Научителя, В. Огнев'юка, О. Панько, М. Підлісного, В. Рибалки, П. Сауха, А. Сологуба, С. Терепищого, С. Хоружого, М. Чембержі й ін.), культурної соціології (Ж. Бувреса, П. Бурдье, Н. Іванової, Р. Інглегарта, К. Клакхона, Р. Лінтона, О. Михайлової, Т. Приходька, Г. Прокопені, Л. Почебута, Ф. Стродбека, Л. Харрисона, С. Хантингтона й ін.), культурології (О. Аста-

фьєвої, П. Герчанівської, К. Гірца, І. Данилевського, Р. Іглесіаса, О. Сінькевича, В. Шульгіної, О. Яковлева й ін.).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що *вперше*:

- у вітчизняній теорії та історії культури розроблено квантово-орбітальну теорію культурології як основу модернізації культурних цінностей обдарованої особистості;

- проведено комплексне дослідження проблеми трансформації культурних цінностей обдарованої особистості в сучасному суспільстві на основі аналізу багатовимірної діяльності суб'єктів нових культурних цінностей в умовах сучасного культуротворення в Україні; упроваджено експертну оцінку стану та перспектив розвитку обдарованої особистості в контексті художньої культури України;

- актуалізовано культурологічну картину буття сучасного українського суспільства як співіснування універсальних цінностей в аспекті євроінтеграційних процесів і відстоювання українцями своєї національної самобутності;

- теоретично аргументовано критерії культурної самоідентифікації обдарованої особистості на основі визначення в неї складних і високоорганізованих психофізіологічних утворень і психодинамічних характеристик, що виявляються у випереджальному розвитку вроджених якостей індивіда, стійкій спрямованості до творчої діяльності, здатності вибірково й активно взаємодіяти зі світом культури, здійснюючи на нього перетворювальний вплив;

- виявлено динаміку змін культурних цінностей обдарованої особистості, обумовлених специфікою її способу і стилю життя; станом функціонування місцевих і регіональних культурних цінностей; системою розвитку художніх інтересів і потреб споживачів культурно-мистецьких продуктів та послуг;

- обґрунтовано ефективність використання сучасних проектів, які фінансує Українська держава та Єврокомісія, з метою сприяння культурному розвитку обдарованої особистості з огляду на їх орієнтованість на сучасні технології інформаційного суспільства;

- представлено нові підходи до проектування культурної 3D-карти України з метою формування змістовної основи панорамних зображень культурного простору України та просування вітчизняних культурних продуктів на світові ринки.

Удосконалено:

- визначення поняття «інтеріоризація культурних цінностей» як процесу індивідуального та вибіркового переведення, присвоєння і вrostання суспільних норм, вимог, ідеалів, досягнень культури людського суспільства у внутрішній світ особистості, унаслідок чого відбувається її самозростання, піднесення на якісно новий інтелектуальний, творчий і духовний рівень розвитку;

- ієрархічний комплекс різних ступенів обдарованості, що включає: дуже здібних, незвичайно обдарованих, обдарованих, геніїв. Це усуває протиріч-

чя у використанні вченими понять «обдарованість» і «геніальність» як окремих феноменів, які, насправді, входять до єдиної матриці обдарованості;

– поняття «габітус» як систему міцних схильностей (*dispositions*), які спрямовують особистість на задоволення власних потреб, впливають на визначення певних життєвих принципів та уявлень щодо вибору відповідних благ і практик, зводять характеристики будь-якої обраної позиції в єдиний стиль життя, є невід’ємною частиною процесу інтеріоризації й екстеріоризації культурних цінностей, своєрідним механізмом, здатним трансформувати початкові ментальні структури, породжувати нові естетичні смаки, стилі письма, особливості мови й ін.

Набули подальшого розвитку: ідеї щодо сталого суспільного розвитку (В. Вернадський, С. Капиця, М. Моїсеєв, Ю. Новоженев та ін.), етногенезу (Л. Гумільов), які відбили трансформаційні процеси в структурі свідомості та індивідуально-творчих потреб людини, залежних від культурної еволюції сучасного суспільства.

Теоретичне і практичне значення одержаних результатів. Представлені в роботі підходи й одержані за їх допомогою теоретичні результати і рекомендації матеріалів можуть бути використані для формування стратегії подальшого розвитку культурних цінностей обдарованої особистості в сучасному суспільстві.

Результати дослідження були використані в навчальному процесі Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв на кафедрі арт-менеджменту та івент-технологій на спецкурсі «Організація і управління культурно-мистецькими проектами та програмами» для студентів спеціальності «Менеджмент соціокультурної діяльності» освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр» і на спецкурсі «Управління проектами в соціокультурній сфері» спеціальності «Менеджмент соціокультурної діяльності» освітнього ступеня «Магістр». На основі матеріалів дисертації було розроблено навчально-методичні комплекси з таких спецкурсів: «Соціальна антропологія» для студентів спеціальності «Соціологія» освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр», «Актуальні проблеми мистецької педагогіки» для студентів спеціальності «Театральне мистецтво» освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр». Основні ідеї та матеріали дослідження були апробовані під час *читання лекцій протягом 2008–2017 рр.*, відповідно до календарних планів підвищення кваліфікації державних службовців, керівників і спеціалістів державних підприємств, установ та організацій галузі культури в *Центрі неперервної культурно-мистецької освіти НАКККіМ* та згідно з календарними планами підвищення кваліфікації державних службовців, керівників і спеціалістів державних підприємств, установ та організацій галузі культури, запланованих Київською обласною державною адміністрацією управління культури і туризму на базі *Київських обласних курсів підвищення кваліфікації працівників культури та районних і міських відділів культури*. Результати дисертації мають науково-методичний і навчально-педагогічний сенс і можуть бути використані в процесі підготовки та викладання в закладах вищої освіти України загальних навчальних курсів з культурології, спецкурсів з історії та теорії культури.

Апробація результатів дослідження. Дисертація пройшла апробацію в доповідях на *міжнародних конференціях*: «Теоретичні і методологічні проблеми підготовки педагога професійної школи до впровадження інноваційних та інформаційних технологій навчання» (Київ, 2002); «Міфологічний простір і час у сучасній культурі» (Київ, 2003); «Традиція і культура. Моральна традиція: інваріантність та поліфонічність» (Київ, 2007); «Культурно-мистецьке середовище: творчість та технології» (Київ, 2012); «Трансформація освіти і культура: традиції та сучасність» (Одеса – Київ – Варшава, 2012); «Якість вищої освіти: українська національна система та європейські практики» (Київ, 2013); «Міждисциплінарне пізнання закономірностей сучасного екранного дискурсу» (Київ, 2013); «Традиции и современное состояние культуры и искусств» (Білорусь, Мінськ, 2013); «Современное социально-гуманитарное знание в России и за рубежом» (Росія, Перм, 2013); «Традиции и современное состояние культуры и искусств» (Білорусь, Мінськ, 2013); «Міждисциплінарне пізнання закономірностей сучасного екранного дискурсу» (Київ, 2013); «Традиции и современное состояние культуры и искусств» (Білорусь, Мінськ, 2014); «Розвиток науки у ХХІ столітті» (Харків, 2016); Першому міжнародному науковому конгресі білоруської культури (Білорусь, Мінськ, 2016); «Актуальные вопросы экологии человека: социальные аспекты» (Росія, Уфа, 2017); на *всеукраїнських міжвишівських конференціях і науково-практичних семінарах*: «Народознавчих студій пам'яті В. Т. Скуратівського, з проведенням круглого столу «Початкова мистецька освіта в контексті розвитку української культури»» (Тернопіль – Київ, 2011); «Культурна політика в контексті полікультурного світу» (Київ, 2011); «Мистецька освіта в європейському соціокультурному просторі ХХІ століття» (Мукачево, 2013); «Інноваційні процеси в сучасному просторі юридичної освіти: реалії, тенденції, перспективи» (Дніпропетровськ, 2016); «Метафора та її семіотичний контекст» (Дніпропетровськ, 2017); на *всеукраїнських вишівських конференціях і науково-практичних семінарах*: «Україна на порозі третього тисячоліття: духовність і художньо-естетична культура (теорія і практика)» (Київ, 1999); «Художня освіта і суспільство ХХІ століття: духовні, культурологічні, мистецькі виміри» (Київ, 2004); «Українська культура в контексті сучасних наукових досліджень та практичних реалій» (Київ, 2006); «Україна: від самотності – до соборності» (Київ, 2008); «Видатні постаті науки, культури і освіти» (Київ, 2008); «Сучасні соціокультурні та політичні процеси в Україні : присвячено пам'яті видатного українського вченого, доктора філософських наук, професора О. М. Семашка» (Київ, 2013); «Перші наукові читання, присвячені пам'яті доктора історичних наук, професора О. І. Путра» (Київ, 2014); «Охорона культурної спадщини в Україні: аспекти соціокультурної взаємодії» (Київ, 2014); «Музейна справа та освіта в Україні» (Київ, 2014); «Наука і творчість в культурі й мистецтві» (Київ, 2016); «Сучасні соціокультурні та політичні процеси в Україні» (Київ, 2016); «Треті наукові читання, присвячені пам'яті доктора філософських наук, професора О. М. Семашка» (Київ, 2016); «Другі наукові читання, присвячені пам'яті доктора історичних наук, професора О. І. Путра» (Київ, 2016). Текст та основні положення дисертаційної

роботи апробовано під час обговорення на засіданнях кафедри публічного управління і гуманітарних наук і кафедри культурології та культурно-мистецьких проектів Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв.

Публікації. Основні положення та висновки дисертації викладено в 70 наукових публікаціях: зокрема одна авторська монографія; розділ у колективній монографії; 15 статей у наукових фахових виданнях України; 10 статей у наукових періодичних виданнях інших держав та у фахових виданнях України, які включено до міжнародних науково-метричних баз; 43 публікації в інших наукових виданнях і збірках матеріалів конференцій.

Кандидатську дисертацію на тему «Педагогічні умови художньо-творчого виховання обдарованої учнівської молоді у позанавчальний час» за спеціальністю «Соціальна педагогіка» на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук було захищено 25 вересня 1997 р. в Київському державному інституті культури. Матеріали кандидатської дисертації не були використані при написанні докторської дисертації.

Структура дисертаційної роботи зумовлена постановкою наукової проблеми, логікою та послідовністю вирішення поставлених завдань і складається зі вступу; п'ятьох розділів; висновків; списку використаних джерел – 693 позиції (на 65 сторінках), зокрема 40 найменувань іноземними мовами, 7 додатків (на 34 сторінках). Загальний обсяг дисертації – 532 сторінки. Обсяг основного тексту наукової роботи – 404 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано мету й завдання, визначено об'єкт, предмет і методи дослідження, виявлено наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, подано інформацію про апробацію, публікації, структуру та обсяг дисертації.

Перший розділ «Теоретико-методологічні засади дослідження культурних цінностей» складається з трьох підрозділів, у яких здійснено огляд і проаналізовано наукову літературу з проблематики дослідження, уточнено ключові категорії дисертації та розкрито специфіку культурних цінностей обдарованої особистості.

У підрозділі 1.1 «Культурні цінності як змістоутворювальний чинник життя людини: історіографія питання» викладено теоретико-методологічні і практичні засади дослідження культурних цінностей обдарованої особистості.

Праці, присвячені обраній проблематиці, доцільно змістовно класифікувати на декілька груп. *Перша група* поєднує в собі роботи науковців-гуманітаріїв, які зосереджують свою увагу на досягненнях культури, у яких закладено основи розвитку традиційних цінностей. Це роботи В. Акуленка, Л. Буєвої, М. Бердяєва, М. Белея, Г. Ващенко, І. Галятовського, Е. Кіричевської, С. Кримського, М. Лосського, М. Мариновича, О. Панько, В. Соловійова, М. Сенченка, П. Флоренського й ін., які дослідили значення християнських ідеалів і свободи творчості в діяльності культурної еліти суспільства, необхідність збереження вітчизняної культурної спадщини; Й. Гердегера, Г. Гегеля, Й. Гете, В. Гумбольдта, І. Канта, які вбачали в культурі безперервний прогрес людяності, моральності, духовного впорядкування, духовної самоорганізації життя та соціуму.

В. Андрущенко, І. Бех, Ю. Богуцький, Н. Ничкало, В. Рибалка, М. Чембержі, С. Шевченко описують перспективи розвитку особистості як духовної національної еліти; Ш. Амонашвілі, Ф. Brentano, Т. Бутківська, В. Вербець, М. Даниленко, Г. Жирська, І. Мельниченко, І. Надольний, Е. Научитель, В. Огнев'юк, М. Підлісний, Ю. Сабадаш, Л. Савченко, А. Фурман доводять необхідність формування гуманної особистості засобами освіти й культури.

Другу групу складають праці вчених, де підкреслено відносне значення культури і людського життя, християнської моралі, вказано на поступове знецінення ролі обдарованої особистості в суспільстві й перевагу віддано інтелектуальній діяльності людини та її волі до влади. А. Тойнбі, Ф. Ніцше, З. Фрейд та О. Шпенглер вказують, що творцями нерідко рухають спонукання, що суперечать культурі. Н. Волик, Х. Ортега-і-Гассет і О. Стегній виявляють ціннісну «прагматику», цинічну мораль, «дегуманізацію» мистецтва і суспільного життя, спричинені трансформацією аксіологічної сфери сучасної людини.

У працях А. Адлера, Д. Бурстіна, В. Межуєва, А. Машталера, О. Научителя, Т. Парсонса, А. Ручки, Н. Смелзера, Л. Сокур'янської, О. Стегнія, Ф. Стродтбека здійснено аналіз трансформаційних змін культурних цінностей особистості в умовах сучасного інформаційного суспільства і доведено, що людина може втратити культуру власним способом життя, відсутністю прагнення до повноти та всебічності розкриття духовних сил і потреб.

Третю групу складають праці вчених В. Абрамова, В. Бакальчука, І. Беха, М. Боришевського, Н. Вотинцевої, І. Галяна, Л. Чухіної, А. Шопенгауера, у яких культурні цінності пов'язуються не лише з досягненнями особистості, але й із нею самою, з проявом індивідуальності митця та багатоманітністю змісту його внутрішнього світу.

Четверту групу складають такі праці науковців, зміст яких має аксіологічно-порівняльний характер. С. Анісімов, М. Вебер, В. Докучаєва, О. Огородніков, С. П'янзін, В. Сіверс, І. Стрелецька, У. Томас, Л. Харрісон, С. Хантінгтон, Й. Хейзинга визначають категоріальний апарат, розглядають основні методологічні позиції щодо вивчення цінностей і ставлення до них на основі взаємозв'язку об'єктивного і суб'єктивного, відносного та абсолютного. Учені відстоюють думку про існування залежності між розвитком культурних цінностей, станом суспільства і духовними якостями самої особистості.

П'яту групу складають праці Г. Айзенка, Дж. Брунера, М. Веракси, Л. Виготського, Дж. Гілфорда, О. Кульчицької, Н. Лейтеса, Р. Мілгрема, Р. Пеллегріно, М. Політіса, К. Хеллера, М. Холодної, увагу яких привертає питання інтелектуальних і творчих компонентів обдарованості в структурі людського буття; Л. Божовича, В. Давидова, О. Кулемзіної, які досліджували проблеми формування цінностей як складника спрямованості й активності обдарованої особистості; Д. Богоявленської, Л. Виготського, О. Стеценка, Н. Гончаренка, які представили культурно-психологічні концепції взаємозв'язку художньої й інших видів творчості з обдарованістю.

Шосту групу складають праці вчених Н. Асипової, С. Арутюнова, В. Бітаєва, П. Бурдьє, Р. Інглегарта, Р. Іглесіаса, Р. Карнейра, К. Клакхона, М. Коула, Г. Ковадла, В. Кременя, М. Мосса, К. Малєєва, Г. Прокопені, Д. Ружмона,

Ф. Стродтбека, Н. Хамітова, С. Хоружого, які на основі культуроантропологічного підходу і кроскультурних досліджень обґрунтували принципове значення освіти та культури у сприянні суспільному прогресу.

Сьома група джерел висвітлює Закони України, Укази Президента України, нормативні документи та положення, що визначають перелік культурних цінностей; окреслюють принципи культурної політики України. Культурні цінності в Законі України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей (21 вересня 1999 р.) ідентифіковано як «об'єкти матеріальної та духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення і підлягають збереженню, відтворенню та охороні відповідно до законодавства України».

Стан наукової розробки проблеми засвідчив, що культурні цінності є змістоутворювальним чинником розвитку української культури та виховання молодого покоління, предметом потреб та інтересів обдарованої особистості.

У підрозділі 1.2 «*Методологічні засади дослідження культурних цінностей індивіда та суспільства*» проаналізовано праці вчених, які заклали концептуальну основу дослідження культури і культурних цінностей індивіда й суспільства. Зокрема, це праці: М. Коула (порівняльне дослідження ролі культури в розвитку психіки дорослих у різних культурах); С. Хантінгтона (встановлення залежності вибору культурних цінностей від стану цивілізаційного розвитку держав, здійсненого за підтримки Гарвардської академії міжнародних і регіональних досліджень); М. Грондона (виявлення 25 елементів культури, які впливають на здатність суспільства до розвитку); Р. Інглхарту – координатора Всесвітнього опитування з вивчення цінностей, що охоплюють 81 країну світу, де проживає 85% населення Землі (встановлення кореляції між культурними цінностями й політичним та економічним розвитком нації); Л. Харрісона (вивчення значення універсальних цінностей у прогресі людства, здійсненого за підтримки Гарвардської академії міжнародних і регіональних досліджень). На цій основі нами було визначено культурологічну стратегію дослідження трансформації культурних цінностей, побудовану на виявленні особливостей взаємодії обдарованої особистості з наявними в Україні об'єктами матеріальної та духовної культури, культурним розмаїттям світових культур.

З метою реалізації означеної стратегії проаналізовано підходи, які застосовують учені в різних галузях знань і стосуються питання обдарованості. Зокрема, *психобіогенетичний* підхід до визнання домінуючої ролі біологічних і генетичних факторів у процесі розвитку обдарованості, які виявляються в загальних розумових здібностях і в уродженому (фізичному) інтелекті, який не залежить від навчання (Г. Айзенк, А. Анохін, А. Біне, К. Хелер, В. Ефроїмсон), у вроджених людських талантах, на які впливає генетична мінливість (генетичні профілі створюють власний спектр здібностей) (Ф. Гальтон, Р. Пломін, Ю. Новоженів), у підвищеній біохімічній та електричній активності мозку обдарованих дітей (Дж. Рензулі), у наявності в організмі людини різноманітних біохімічних стимулів обдарованості, які підтримують її надзвичайну розумову активність і витривалість (І. Єфременко); *історично-діяльнісний* підхід до ви-

вчення обдарованості як своєрідного поєднання здібностей, від яких залежить можливість досягнення успіху у виконанні певної діяльності (уявлення про «успішність» розвитку людських здібностей змінюється історично) (Б. Ананьєв, Б. Теплов, С. Рубінштейн); *культурно-психологічний* підхід до трактування пізнання і розвитку людських здібностей залежно від тієї чи іншої галузі знань або діяльності, актуальної для певного культурного контексту (Г. Гардинер); *культурно-історичний* підхід до аналізу психічного розвитку особистості у зв'язку зі створеними людством елементами культури (Є. Бистрицький, Л. Виготський); *соціогенетичний* підхід до виявлення єдності спадкових і соціальних впливів на розвиток обдарованої особистості (О. Смірнова, Н. Еліас), до аналізу співвідношення природного і соціального в індивідуальності (В. Моляко, В. Рибалка); *культурно-генетичний* підхід до виявлення біологічних схильностей індивіда до розв'язання конкретних проблем, що поєднуються з культурним контекстом (В. Бадрак, Г. Белимов, Ж. Терастьє); *історично-порівняльний* підхід до вивчення феномену обдарованості в його діалектичному розвитку (О. Антонова, Н. Гончаренко); *процесуально-діяльнісний* підхід до виявлення впливу соціальних умов на розвиток здібностей людини у відповідній діяльності (Н. Бельська, Д. Богоявленська, Н. Лейтес, О. Лук, С. Максименко, К. Максименко, О. Моляко, М. Пуча, С. Пиявський); *особистісно-мотиваційний* підхід до розвитку й актуалізації творчого потенціалу обдарованої особистості, детермінованого умовами середовища та внутрішньо-особистісною мотивацією (Дж. Гілфорд, В. Дружинін, А. Маслоу, О. Матюшкін, О. Матюшкіна, В. Панов, Дж. Рензулі, С. Рис, Ч. Осгуд, А. Танненбаум, Є. Торренс); *когнітивний* підхід до діагностики розумової обдарованості, в основу якого покладено метод тестування IQ, факторного аналізу й інші когнітивно-стильові методи (А. Біне, А. Палій, Ч. Спірмен, Т. Симон, У. Стейн, В. Штерн), до визначення параметрів мікро- і макросередовища, які є значущими для процесів розвитку обдарованості (Т. Коваль, Е. Ландау, Л. Термен, Е. Торренс, К. Хелер), *ціннісний* підхід до обдарованості як унікального явища сучасної освіти і культури (О. Кулемзіна); *системний* підхід до розгляду системи людини та суспільної системи в їх взаємодії на рівні обміну енергією, речовиною й інформацією (Дж. Енджел, З. Ліповський) та ін.

Серед існуючих підходів нами було обрано такі: *поліметодологічний, квантово-орбітальний, культурно-історичний, порівняльно-історичний, предметноаксіологічний, структурно-функціональний, процесуально-діяльнісний, системний, феноменологічний* та ін., які дозволяють виявити особливості обдарованої особистості та її взаємодії з культурними цінностями в сучасному суспільстві.

У підрозділі 1.3 «Категоріально-понятійний апарат дослідження» розглянуто існуючі концепції й ідеї, у яких розкривається зміст понять «цінність», «культурні цінності» «особистість», «обдарованість», «спосіб життя», «стиль життя», «габітус».

Виявлено, що соціологи та філософи А. Адлер, С. Анісімов, М. Вебер, Ф. Знанецький, М. Каган, Р. Перрі, Г. Ріккерт, Н. Смелзер, І. Томас і Е. Фромм поняття «цінність» використовували досить широко, характеризуючи значу-

щість об'єкта, вартість предмета, властивість явищ і предметів чи сам предмет. З позицій культурології «цінність» частіше виступає в аспекті значущості предмета або явища для людини (соціальної групи); у ролі вищих життєвих принципів, ідеалів і норм поведінки, на які орієнтується особистість і суспільство; як елемент свідомості і культури індивіда та суспільства.

Визначено, що поняття «культурні цінності» має використовуватися в значенні об'єктів матеріальної та духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне, морально-етичне та наукове значення для особистості й суспільства. Поняття «особистість» трактується нами як відображення соціальної сутності людини, що формується залежно від її біопсихологічної природи, індивідуальних рис і суб'єктивних особливостей життя в соціумі. Поняття «обдарованість» розуміється як система психодинамічних характеристик особистості, що виявляються у випереджальному розвитку вроджених якостей і властивостей індивіда та в стійкій спрямованості на творчу діяльність.

Доведено, що спосіб життя є досить стійкою й типовою формою життєдіяльності людини та спільнот, мірою їх входження в соціум, наслідком чого є виникнення типової взаємодії індивіда й групи, індивіда і суспільства, формування певних звичок, стереотипів, традицій та ін. Основою різних способів життя можуть слугувати національні культурні цінності, культурні пріоритети й картини світу, створені різними поколіннями українців та ін. Обґрунтовано, що стиль життя є більш унікальним способом обрання людиною об'єктів матеріальної та духовної культури, які мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення і збігаються з метою її професійної діяльності, особистими пріоритетами, інтересами, потребами і сенсом життя.

Встановлено, що габітус, з одного боку, є результатом інтеріоризації індивідом об'єктивних структур, а з іншого – невід'ємною частиною процесу екстеріоризації (засвоєння та створення цінностей), системою міцних схильностей людини, які впливають на її життєві принципи й уявлення щодо вибору відповідних благ і практик та зводить характеристики будь-якої обраної позиції в єдиний стиль життя. Отже, у вивченні трансформації культурних цінностей обдарованої особистості важливе значення має аналіз її стилю життя й габітусу у взаємодії з цінностями соціальних груп і суспільства, у контексті вимог, які продиктовані її соціальним статусом, прийнятними для неї ціннісними перевагами, яким властиво змінюватись протягом життя.

У підрозділі 1.4 «Творчі, інтелектуальні і діяльнісні засади самоідентифікації обдарованої особистості» розв'язано проблему культурної самоідентифікації обдарованої особистості.

Використана нами в дослідженні матриця обдарованості закріплена безпосередньо в тестуванні інтелекту людини. Обдаровані особистості з високим рівнем IQ класифікуються як дуже здібні (IQ = 110 – 119 балів), незвичайні (IQ = 120 – 139 балів) і обдаровані (IQ = 140 балів і більше). Титул «геній» принагідно надається молодій або дорослій людині, якщо її рівень IQ перевищує 150 балів. Відповідно, у дослідженні запропоновано ієрархічний комплекс різних ступенів обдарованості: дуже здібні, незвичайно обдаровані, обдаровані, генії. Означений підхід дозволяє усунути протиріччя в розкритті ку-

льтурологами й філософами феноменів «обдарованість» і «геніальність» як малопов'язаних понять, що входять до єдиної матриці обдарованості.

Доведено, що: 1) психофізіологічні утворення обдарованої особистості визначаються складністю й високою організацією, що дозволяє їй вибірково й активно взаємодіяти зі світом культури, здійснюючи на нього перетворювальний вплив; 2) обдарована особистість має розвинену інтуїцію, наділена здатністю нестандартно мислити; її індивідуальний інтелект виявляється через приватні й інтегральні здатності, проявом яких є висока компетентність, талант і мудрість; вона здатна до усвідомленості, варіативності в способах мислення, створення нових категорій, що є важливим чинником збагачення людської культури, формування нових культурних цінностей; у змозі встановлювати зв'язки, розбудовувати систему нових стосунків між елементами та персонажами культурного простору, узагальнювати існуючу й отримувати на цій основі нову інформацію; 3) керуючись базовими цінностями, обдарована особистість прагне до розгортання їх меж, визначення свого місця у світі та часі; здатна проникати в сутність речей на динамічному, семантичному та структурному рівні складності; успішно інтерпретує, репрезентує й актуалізує традиційні культурні цінності в умовах сучасної культурної практики; 4) обдарована особистість спроможна конструювати нові культурні світи і занурюватись у контрфактичну, альтернативну реальність; символічно й більш цілісно відтворювати дійсність, здійснювати проєкцію на майбутнє; прагне досягти моральності і високого духовного розвитку шляхом обмеження власних егоїстичних потреб, вироблення високоінтелектуальної поведінки, дотримання загальноетичних норм, засвоєння духовного досвіду минулих поколінь, власного духовного зростання; керується баченнями та передбаченнями, її інтелект та інтуїція активно співпрацюють, вони націлені на творче перетворення світу. Зазначені положення становлять основу формування культурологічного уявлення про творчі, інтелектуальні і діяльнісні засади самоідентифікації обдарованої особистості, які визначають позитивні передумови інтеріоризації й екстеріоризації культурних цінностей, морального та духовного розвитку людини, примноження досягнень культури сучасного суспільства.

Другий розділ «Спадкоємність культурних цінностей обдарованої особистості» складається з трьох підрозділів, у яких простежується історична генеза суспільного буття як основа розвитку культурних цінностей обдарованої особистості.

У підрозділі 2.1 «Історична генеза суспільного буття як основа розвитку культурних цінностей обдарованої особистості» здійснено ретроспективний аналіз культурних цінностей українського народу від філософії серця М. Максимовича, С. Русової, Г. Сковороди, П. Юркевича, Т. Шевченка до гуманної педагогіки серця В. Сухомлинського; від нового світовідчуття і розвиненого художнього смаку діячів і мислителів Гетьманщини: П. Сагайдачного, Б. Хмельницького, І. Мазепи, П. Орлика, П. Конашевича-Сагайдачного, І. Сулими, М. Дорошенка й ін. – до представників сучасної культурної еліти: Л. Гузара, І. Дзюби, М. Сенченка й ін., які прагнуть відродити християнські цінності як основу формування культурних цінностей молодого покоління України.

Виявлено, що пам'ять українського народу зберігає важливі елементи основ громадянського виховання їх співвітчизників у душі гуманістичної моралі й етики, поваги і любові до рідної землі та власної мови, шани до звичаїв, законів і традицій батьків, патріотизму. У радянський період войовничий атеїзм призвів до втрати багатьох традиційних культурних цінностей. У свідомість штучно насаджувалося нове розуміння добра і зла, справедливості, рівності, свободи, яке відповідало класовим інтересам робітничого класу і протиставлялося принципам «буржуазної» моралі, яка нещадно викорінювалася із життя радянської людини.

Інтенсивний розвиток нових культурних цінностей в 90-ті роки ХХ ст. був пов'язаний з активізацією творчого потенціалу людини в умовах демократії, поширенням ідей інформаційних технологій і кібернетичного управління суспільством, розвитком фантомології (віртуальної реальності), створенням штучного інтелекту, конструюванням людської мови та здібностей. У період «перебудови» українцям не вдалося уникнути проблеми дегуманізації цінностей суспільства.

Доведено, що історичну генезу суспільного буття українського народу доцільно вивчати в динаміці – між орієнтацією на загальнолюдські цінності та на відстоювання своєї національної самобутності в єдиному просторі європейської культури й освіти. На нашу думку, менталітет українського народу є рушійним чинником розвитку культури, який на підсвідомому рівні транслюється суспільній групі чи окремій людині з глибини історії як певний склад думок, сукупність розумових навичок, духовних установок та образів.

Отже, у сучасному суспільстві відбуваються закономірні процеси трансформації культурних цінностей обдарованої особистості, пов'язані з відродженням національних традицій, формуванням нової культурної еліти суспільства, забезпеченням пріоритету розвитку людини, декомунізацією суспільства, яка була розпочата зі сфери освіти й культури.

У підрозділі 2.2 «Багатовимірна діяльність суб'єктів нових культурних цінностей в умовах сучасного культуротворення в Україні» на основі аналізу культурно-мистецької діяльності обдарованої особистості в галузі архітектури, образотворчого, декоративно-прикладного, театрального, екранного, музичного й інших видів мистецтва з'ясовано, що в різних регіонах України накопичений унікальний досвід щодо забезпечення багатовимірної діяльності суб'єктів нових культурних цінностей.

Виявлено, що з метою всебічного розвитку обдарованих дітей, юнацтва і молоді державою запроваджені стипендіальні програми, передбачена можливість навчатися і стажуватися в провідних вітчизняних і закордонних освітніх, культурних центрах, здійснювати творчу діяльність у закладах та установах освіти, культури, мистецтва, громадських організаціях, творчих союзах.

Визначено, що трансформація культурних цінностей обдарованої особистості пов'язана зі збільшенням попиту на продукцію культурних і креативних індустрій (кінематографу, телебачення, радіо, видавничої справи, комп'ютерних ігор, нових медіа, театральних та образотворчих видів мистецтва, музики, архітектури, дизайну, моди та реклами), у яких на сучасному етапі розвитку зникає

чіткий розподіл на виробників і споживачів. Арт-ринок розглядається нами не лише як економічний і культурно-історичний феномен, а й важливий спосіб перерозподілу та обміну культурними цінностями між обдарованими особистостями, які самі можуть бути творцями художньої продукції, її експертами, споживачами та продавцями. Включаючи в комплексну систему митців, галереї, аукціони, покупців, музеї, колекціонерів, любителів мистецтва, спеціалізовані періодичні друковані видання, каталоги тощо, арт-ринок помітно розширює сферу критично-теоретичної і художньо-творчої діяльності обдарованої особистості. Значно менше державної уваги приділяється авангардному мистецтву, альтернативну підтримку якому надають недержавні благодійні фонди та створені ними мистецькі центри. Реалізація різноманітних культурно-мистецьких проектів у галузі авангардного мистецтва сприяє модернізації українського мистецтва, співвідношенню його зі світовим контекстом.

Виявлені хиби у сфері поширення й пропаганди культурних продуктів і послуг в умовах інформаційного суспільства, серед яких: скорочення контактів обдарованої особистості з деякими видами й жанрами мистецтва; диспропорція в пропаганді та рекламі сучасних культурних продуктів і послуг. Мають місце недостатня різноманітність типів існуючих установ і закладів культури і мистецтв; відсутність чітких критеріїв, показників, необхідних для планування й організації роботи закладів культури з обдарованими людьми різних вікових категорій. Доведено, що рівень соціокультурної й економічної продуктивності талантів великою мірою залежить від державної політики, якою визначається можливість розвитку обдарованої особистості в умовах вітчизняних закладів культури і мистецтва; ініціативності культурних працівників щодо розробки і впровадження сучасних культурно-мистецьких проектів, які відкривають культурну спадщину України для інших країн світу і сприяють створенню європейської економіки культури в нашій країні.

У підрозділі 2.3 *«Світоглядно-гуманістичний потенціал і культурантропологічні підстави системи ціннісних орієнтацій обдарованої особистості»* визначено соціально-духовну детермінанту культурних цінностей обдарованої особистості в умовах націотворення в Україні.

Встановлено, що національна ідентичність української нації формується навколо історичних символів українського народу на основі органічного синтезу універсальних європейських цінностей і здобутків самобутньої національної культури. Держава, громадські організації, культурна еліта активно залучають молоде покоління України до таких універсальних цінностей, як: толерантність, цінність людського життя, гідність, сімейні цінності, єднання з природою й ін.; сприяють створенню національної індустрії цінностей, розбудові мережі молодіжних центрів, вільному доступу молодого покоління українців до культурних цінностей; розвивають міжрегіональну молодіжну мобільність; ініціюють упровадження в навчальний процес предметів духовно-морального спрямування.

Виявлені культурантропологічні підстави системи ціннісних орієнтацій обдарованої особистості – це уявлення щодо зв'язку духа, душі й тіла; культура мислення, мови і спілкування; естетика статевого і сімейного взаємин; аксіологі-

чне «Я» (сенс життя, індивідуальність, свобода, відповідальність, життєве покликання, справедливість, істина); модель здоров'я і краси; культура емоційної і почуттєвої сфери; розвинена інтуїція; прагнення до комфортного життя; природовідповідна діяльність; художньо-творчий потенціал; видатні культурно-мистецькі досягнення.

На основі феноменологічного підходу досліджено творчі доробки сучасних українських художників і майстрів, у яких відбито світоглядно-гуманістичний потенціал обдарованої особистості. Культурні коди сучасної картини світу сконцентровано в зображеннях хреста як однієї з головних цінностей християнського світу; дерева роду і дерева життя – символах спадкоємності, безперервності роду, синтезу природного світу, що передають цінності сімейного життя й екології; козака Мамаю, який уособлює народну силу духу, незламність волі українців у боротьбі з поневолювачами; Тараса Шевченка як генія українського народу.

На основі світоглядного потенціалу обдарованої особистості відбувається продукування нових естетичних, релігійних і філософських ідей, що мають гуманістичну основу, формування нових культурних кодів сучасної картини світу. Отже, трансформацію культурних цінностей обдарованої особистості необхідно розглядати в контексті переосмислення духовних здобутків українського народу й появи нових світоглядних сенсів, відповідно до запитів і стилю життя людини в сучасному суспільстві, що вимагає спеціального розгляду.

Третій розділ «Культурно-споживчі практики глобалізованого світу та їх вплив на трансформацію культурних цінностей обдарованої особистості» складається з чотирьох підрозділів, у яких здійснено культурологічний аналіз стану сучасних культурно-споживчих практик у контексті культурних потреб і цінностей обдарованої особистості.

У підрозділі 3.1 «Трансформація культурних цінностей обдарованої особистості в демократичному суспільстві» здійснено науковий аналіз двох основних соціальних форм існування культури в сучасному суспільстві (масової й елітарної), їхнього впливу на трансформацію і вибір культурних цінностей молодим поколінням України.

Характер змін старих парадигм розвитку культури й освіти найкраще розкривається в період сучасної історії, коли масова культура стала однією з основних соціальних форм існування культури. Унаслідок розвитку вільноринкового капіталізму, який сприяє спрямуванню фінансового капіталу туди, де прибуток найбільший, в Україні активно розвивається шоу-бізнес, проходять яскраві гала-концерти, популяризуються культурні продукти масового вжитку. Спосіб людського життя в умовах сучасного демократичного суспільства визначають загальнодоступність різноманітних благ і споживчих практик, свобода слова, верховенство права й інші досягнення демократії, і, водночас, культове поклоніння ідолам і богам «масової культури», що призводить до зниження загального рівня культурної освіченості населення України.

Обґрунтовано, що інтереси та потреби обдарованої особистості обумовлені її освітою, професійними запитамі, досвідом, життєвими принципами й уявленнями, що позначаються на виборі соціокультурних благ, практик, трансформа-

ції культурних цінностей у бік їх елітарності. Вона займається безперервним пошуком нових і вартих роздумів об'єктів, цікавиться сучасним мистецтвом, що потребує спеціальної підготовки, розшифрування складних кодів та ін.

Виникнення феномену взаємозаміни особистості в багатьох спільнотах, посилення її формальної свободи з точки зору «входу» в ті чи інші спільноти чи «виходу» з них свідчить, що вільне обрання професійної сфери діяльності є справжньою опорою для демократизації суспільства. Реалізація функції соціальної мобільності в суспільстві набуває якісно нового характеру, коли моральність, духовність і відповідальність за свої дії визначають головний вектор культурного розвитку молодого покоління українців.

Виявлено протиріччя між незбалансованою пропозицією вітчизняних і світових виробників, у якій переважають продукти «масової культури», і між переважаючими елітарними культурними потребами обдарованої особистості, які вимагають пошуку нових можливостей щодо їх задоволення.

У підрозділі 3.2 «Суперечливість векторів культурних цінностей в контексті сучасних культурно-споживчих практик глобалізованого світу» доведено, що існування в сучасному світі 160 націй-держав, які є відмінні між собою і водночас об'єднані спільною долею, вимагає від них уміння мирно усувати суперечності, які виникають унаслідок трансформації та знецінення базових людських цінностей; посилення культурної одноманітності й поширення локальних і глобальних конфліктів у світі. У багатьох країнах світу – Великої Британії, Канаді, Німеччині, США, Україні, Франції – діють національні асоціації, інститути й центри дослідження обдарованих дітей і молоді, які гарантують реалізацію їхнього потенціалу на користь як своєї країни, так і всього людства.

Виявлено, що глобалізація спричиняє кризу духовності, технологічну, комерційну та культурну синхронізацію сучасного суспільства. Однобічні зрушення в системі координат сучасних культурних цінностей вступають у протиріччя зі встановленими національними традиціями, орієнтирами ціннісно-культурного розвитку людини. На нашу думку, Україна, як і кожна країна світу, має розробити численні фільтри для оборони своєї культури від зовнішнього і внутрішнього тиску прагматичних споживчих практик, що нівелює будь-які культурні особливості.

Обґрунтовано, що інтерес з боку населення України до культурної продукції, імпортованої з країн Євросоюзу, виявляється найбільш стійко. Споживання дорогих товарів і послуг сучасна молодь розглядає як своєрідний спосіб демонстрації фінансового успіху, а елітна дозвіллєва активність – як ознака достатньо високого соціального статусу людини. Проникнення культур інших країн світу на споживчий ринок України позначається на особливостях способу життя обдарованої особистості, пов'язаного зі споживанням нею якісно нових культурних товарів і послуг.

Водноманітнення культурних цінностей виявляється в уніфікації потреб, цінностей, норм та ідеалів молодого покоління українців. Визначено потребу в цілеспрямованому залученні обдарованих особистостей до створення, тиражування, збереження, розповсюдження, пропаганди продуктів мистецтва, кіберсфери й управління розвитком галузі культури і мистецтва, експертного аналізу

якості продуктів і послуг, що дозволить більш ефективно вирішувати проблеми задоволення споживацьких потреб населення України.

З огляду на глобалізацію сучасного українського суспільства визначено детермінанти аксіологічного вибору обдарованої особистості, пов'язані з трансформаціями стилю життя та вибором мети й напрямів професійної діяльності.

У підрозділі 3.3 «*Стиль життя і габітус обдарованої особистості як детермінанти її ціннісного вибору*» виявлено, що в умовах глобалізації посилюється спеціалізація ремесел і зв'язок між різними галузями знань, що позначається на стилі життя й виборі обдарованою особистістю культурних цінностей.

Індивідуалізовані способи життя, що стали звичними і стійкими для окремої людини, можна ідентифікувати як стиль життя, заснований на суб'єктивних характеристиках особистості (потреби, інтереси, мотиви, настанови й ін.), які визначають спрямованість її життєдіяльності. Нами враховано особливості побудови та функціонування системи «Соціальні показники» в різних країнах світу. Зокрема, американські соціологи за допомогою цієї систем досліджують соціальні показники мети і результатів; французькі науковці – соціальні показники ресурсів і результатів, залишаючи осторонь питання про цілі; вітчизняні соціологи включають у них показники цілей, ресурсів, соціальних механізмів і результатів. Запропоновано включати у вітчизняну систему «Соціальні показники» додаткові *індикатори* соціального аналізу способу людського життя на місцевому і регіональному рівнях, які стосуються розвитку структури соціокультурної сфери: кількість у містах і регіонах інститутів створення, тиражування продуктів, які мають важливе історичне, етнографічне та наукове значення, сприяють розвитку художньої культури і мистецтва України; кількість культурних закладів та установ зі збереження, розповсюдження і пропаганди продуктів історичного, етнографічного й наукового значення (бібліотек, музеїв, театрів, кінотеатрів, кіноклубів тощо).

Доведено, що габітус обдарованої особистості характеризує система міцних схильностей, що впливають на трансформацію культурних цінностей, сприяють розширенню переліку соціокультурних практик, збільшенню типів культурної активності молодого покоління, серед яких: розробка та презентація, багатожанровість проектів і програм у соціокультурній сфері й інших мистецьких акцій; розвиток різноманітних форм мистецтва, пов'язаного з екраном (анімація, комп'ютерна графіка, відеотеатр, відеоарт, телевізійні програми); розвиток громадських рухів та організацій; створення прецеденту «акту» соціальної творчості; побудова власних партнерських (мережових) відносин та активна участь у зовнішніх українських і зарубіжних мережах тощо.

На нашу думку, можливість отримання працівниками установ і закладів культури та мистецтва даних соціального аналізу способу і стилю життя місцевого населення дозволить значно розширити перелік культурних продуктів і послуг, упроваджувати інноваційні культурно-мистецькі проекти.

У підрозділі 3.4 «*Діяльність творчої молоді як реалізація культурних цінностей і духовних надбань сучасної цивілізації*» виявлено, що молоде поколі-

ння України зберігає традиції власного народу і гармонійно поєднує їх з духовними надбаннями сучасної цивілізації.

З'ясовано, що велике значення в розвитку талановитих музикантів, художників і хореографів має робота Київської, Львівської, Одеської, Харківської музичних шкіл, Київської дитячої академії мистецтв та ін. Професійні досягнення учнів пояснюють давні традиції підготовки музикантів, художників, хореографів і циркових акторів високої кваліфікації. Серед випускників спеціалізованих шкіл та академії мистецтв відомі діячі музичного мистецтва: А. Бабицький, А. Баженов, В. Беседіна, О. Бодіна, С. Бреслер, В. Горань, Л. Дичко, О. Дмитренко, П. Зібров, Г. Коган, А. Корчинський, В. Крайнев, В. Лемищенко, Р. Лисенко, О. Марченко, О. Павловський, Т. Петриненко, В. Попадюк, О. Романовський, І. Сабліна, В. Самошко, М. Скорик, В. Селицький, М. Степаненко, О. Тростянянський, Б. Фельц, В. Фейгін, Я. Френкель, М. Чембержі, І. Шамота, Н. Швець-Савицька; діячі хореографічного мистецтва: М. Білоцерковський, В. Клочко, В. Литвинов, С. Лукін, В. Михайловський, М. Мотков, М. Петухов, В. Писарев, М. Прядченко, В. Федорченко; діячі циркового мистецтва: О. Білогуб, О. Бойко, О. Демиденко, Г. Кириченко, Д. Ніколенко, Ю. Павличко та багато інших.

Доведено, що трансформація культурних цінностей обдарованої особистості відбувається під впливом її участі в різноманітних культурно-мистецьких проектах, фестивалях і конкурсах, таких як: проект «Сонячні барви», арт-проект «Теорія вірогідності», Міжнародний мистецький фестиваль «Дельфійські ігри», Міжнародний музичний фестиваль «В гостях у Гоголя», Міжнародний конкурс юних піаністів Володимира Крайнева, Міжнародний джазовий фестиваль, Міжнародний фестиваль аудіовізуальних мистецтв (кіно, телебачення, радіомовлення, фото) «Кришталеві джерела», Всеукраїнський фестиваль дитячої та юнацької виконавчої майстерності «Акорди Хортиці», Київський міжнародний кінофестиваль «Молодість» та ін. Можливість спілкування молодих обдарувань з вітчизняними і зарубіжними професійними музикантами, художниками, режисерами й ін. сприяє підвищенню рівня їх майстерності, формуванню нових культурних запитів і потреб, значно посилює інтерес до культурних цінностей, популярних в інших регіонах України й інших країнах світу.

На наш погляд, оновлений стиль життя сучасного обдарованого професійного музиканта, хореографа, художника, актора й ін. має бути орієнтований, насамперед, на світовий рівень культурно-мистецьких досягнень; цікавий та оновлений виконавський репертуар; наявність високоякісних інструментів, костюмів, декорацій, тощо; на постійне підвищення власної кваліфікації і забезпечення належної матеріально-технічної бази, яка надасть можливість успішно здійснювати художньо-творчу й інноваційну проектну діяльність.

У четвертому розділі «Культурні цінності і пріоритети сучасного молодого покоління України: експертна оцінка та інновації», який складається з трьох підрозділів, висвітлено основні аспекти експертизи й моніторингу культурних цінностей, дослідження особливостей вибору культурних цінностей обдарованою особистістю в умовах розвитку електронної культури.

У підрозділі 4.1 «Засоби підвищення конкурентоспроможності культурних цінностей України в світі: SWOT-аналіз, експертиза і моніторинг» визначено можливості системного управління з боку держави процесами експертної діяльності та моніторингом культурних цінностей України на основі створення мережових експертних структур, з багатьма локалізованими на місцях дослідженнями.

Окреслено можливості застосування SWOT-аналізу як дієвого засобу вдосконалення організації й управління культурно-мистецькими проектами, аналізу недоліків проектів, прогнозування ризиків і можливостей проектної діяльності в культурно-мистецькій сфері, визначення перспектив розвитку територій і створення експериментальної творчої бази інноваційних проектів з метою підвищення конкурентоспроможності культурних цінностей України у світі.

Виявлено, що стан діяльності науково-дослідних інститутів та інших установ, які проводять експертизу й моніторингові спостереження за обігом культурних цінностей в Україні і за кордоном є мало керованим, а ринок експертного знання в галузі культури і мистецтва недостатньо структурованим і спеціалізованим, що вимагає збільшення попиту на експертне знання з боку державних органів влади. Виступаючи оцінкою моральних очікувань досвідченої і компетентної людини (знавця або експерта), експертиза культурних цінностей пов'язана з особистою думкою людини, а тому завжди має суб'єктивний характер, котрий набуває офіційного статусу після колегіального утвердження результатів експертизи. Доведено, що з метою забезпечення об'єктивної оцінки культурних цінностей, визначення умов їх збереження і захисту до цього процесу необхідно залучати: спеціалістів Центру експертизи культурних цінностей Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв; обдарованих особистостей як експертів у різних галузях культурно-мистецької діяльності, здатних надавати органам державної влади аналітичні звіти для прийняття відповідних рішень та ухвалення законів; різноманітні фонди й меценатів, які можуть досліджувати, популяризувати національну культурну спадщину, сприяти культурній різноманітності та зміцненню авторитету України у світі.

У підрозділі 4.2 *«Кроскультурні дослідження вибору культурних цінностей молодим поколінням України»* виявлено дві основні тенденції як результат взаємодії обдарованої особистості з культурними цінностями сучасного українського суспільства та розмаїттям світових культур.

Перша з них пов'язана із широким проникненням культур інших країн світу на споживчий ринок України. Доведено, що обдарованою студентською молоддю України найбільш позитивно сприйняті культурні цінності європейської культури. Це стосується, передусім, вибору книжкової продукції, музики, художнього, театрального та хореографічного мистецтв. Респонденти добре знайомі з класикою світової культури, виявляють глибокі аналітичні здібності до критично-теоретичної діяльності. В Україні, як і в найбільших економічно розвинених країнах світу, таких як США і Японія, помітна тенденція до збереження цінностей традиційної культури й одночасно до інтеріоризації кращих інтелектуальних і духовних досягнень світових культур. Обдаровані особистості чутливо реагують на зміни, що відбуваються в сучасному суспільстві, помічають і не задовольняються станом, коли спрощується проблематика культурних потреб українського населення за рахунок зведення їх до «попиту» і «пропозиції», і стимулюють власним вибором розвиток креативного стану культурно-дозвілєвого середовища України. Щодо вибору книжкової продукції й інших творів мистецтва, які, на нашу думку, можуть завдати найбільшої шкоди для культури української нації, це, передусім, стосується художніх творів зарубіжних та українських авторів, які мають феміністично й відверто релятивістський характер.

Друга тенденція пов'язана зі сферою навчальної та професійної діяльності обдарованої особистості. Нами спеціально було поділено респондентів на окремі категорії: «гуманітарії», «митці», «економісти та правознавці» і «природники-науковці». У результаті дослідження було встановлено зв'язок між вибором

обдарованою особистістю культурних цінностей та її професійними інтересами й потребами, які мають досить цілеспрямований характер і визначають необхідність взаємодії з кращими інтелектуальними й технічними досягненнями світової культури.

У підрозділі 4.3 «Оціночне ставлення експертів щодо стану та перспектив розвитку обдарованої особистості у контексті художньої культури України і досягнень світової культури» викладено результати проведеного нами анкетування керівників і спеціалістів (далі експертів), які працюють у сфері управління, планування і розвитку художньої культури в Україні, що дозволило виявити стан і перспективи розвитку обдарованої особистості в контексті художньої культури України; актуальні (у минулому, сучасному та майбутньому) проблеми засвоєння нею культурних цінностей. Соціологічна вибірка становила 2100 опитаних нами респондентів.

На думку експертів, пізнавальна та розвивальна функції мистецтва в минулому в Україні реалізовувалися на достатньо високому рівні: максимальному – 57,2% та середньому – 17,09%. На сьогодні 72,85% опитаних експертів вважають, що ці функції реалізуються переважно на середньому рівні. 60% висловили сподівання, що в майбутньому в Україні внаслідок глибокого переосмислення мистецтва, його сучасного трактування та нововведень у галузь критики буде досягнуто оптимальний рівень їх реалізації.

Встановлено, що функція активізації творчих сил особистості засобами мистецтва в минулому реалізовувалася на середньому рівні (36,19% респондентів), на максимальному рівні (32,38%), на мінімальному (31,43%). Це свідчить про затребуваність творчості в українському суспільстві. На сьогодні 44,76% експертів указують на середній рівень активізації творчих сил особистості. На їхню думку, ринкове суспільство передбачає комерційний обмін діяльностями, різними продуктами, споживчими вартостями. Експерти прогнозують, що в майбутньому реалізація цієї функції буде відбуватися на максимальному рівні (41,9%), на середньому – 30,48%, а 27,62% респондентів прогнозують подальше загострення такої проблеми. Отже, спеціалістам у галузі культури і мистецтва доведеться навчитися працювати в умовах остаточної комерціалізації культури.

52,86% експертів визнають, що мистецька функція розвитку інтелектуальних здібностей у минулому виконувалася на максимальному рівні. 63,81% вказують, що на сьогодні ця функція реалізується на середньому рівні. Розпочате в сучасному суспільстві формування віртуального мистецького середовища актуалізує проблему інтелектуального наповнення культурно-дозвілєвої діяльності молодого покоління українців. На думку 44,76% експертів мистецька функція розвитку інтелектуальних здібностей у майбутньому буде реалізована на максимальному рівні.

Експерти вважають (63,61%), що мистецька функція розвитку віртуальної творчості, навичок конструювання та моделювання в минулому виконувалася на мінімальному рівні. Під впливом глобалізаційних процесів (55,38% респондентів) означена мистецька функція на теперішній час виконується на

максимальному рівні. У майбутньому вона буде реалізована на максимальному рівні (95,81% респондентів).

Отже, виявлена проблема змістовного наповнення культурно-дозвіллевої діяльності, її спрямування на всебічний розвиток особистості з урахуванням особливого інтересу молоді до мультимедійних та інтернет-технологій.

У підрозділі 4.4 «Нові культурні цінності в умовах розвитку електронної культури» особливу увагу приділено сучасним культурним цінностям у контексті основних тенденцій розвитку світової електронної культури.

У результаті проведеного нами соціологічного дослідження (вибірку склали 2030 респондентів) й експериментального впровадження інтерактивної освіти та культури в позанавчальну роботу культурно-мистецьких навчальних закладів України (спеціалізованих шкіл, коледжів, консерваторій, академій) виявлено, що основою оптимального управління процесом інтеріоризації культурних цінностей є налагодження інтерактивної (колективної) взаємодії, знайомство обдарованих особистостей із сучасними досягненнями електронної культури, формування навичок роботи з електронними версіями об'єктів культурної спадщини.

Враховувалися сучасні світові тенденції розвитку електронної культури. У дослідженні було використано найкращі продукти з Бельгії, Греції, Італії, Китаю, Німеччини, Норвегії, Росії, США, України, Франції і Японії. У процесі експериментальної роботи обдарована молодь знайомила з такими сучасними проектами, як: «Мережа публічних бібліотек», «FP5», «Відкрита спадщина: створюючи європейську економіку культури», «Образотворче мистецтво: інтегрований аналіз та навігація», «Інтерактивний доступ до музейної інформації за допомогою роботів-аватарів», «Мультикористувач Віртуальний Інтерактивний Інтерфейс» (MUVII), «E-culture Net», «EVAN», «Emplacements», у проектах серії «CULTIVATE», у програмах «Технології інформаційного суспільства» (IST) і «Східне партнерство» та ін.; мала можливість перевірити експериментальні продукти – «Театру відчуттів» та «Інтерактивного кіоску» тощо; залучалася до роботи із базами даних, на яких зберігається інформація про вітчизняні і світові культурні цінності. Також забезпечувався її оперативний інтерактивний доступ до потрібної інформації через розподілені електронні колекції. Це дозволило значно підвищити рівень культурної компетенції обдарованої молоді; визначити нові можливості, закладені в співпраці між відомими митцями та художниками-початківцями в нових креативних умовах.

Виявлено, що ефективно комплексне використання нових комп'ютерних технологій у сфері художньо-естетичного розвитку обдарованої особистості передбачає диференційоване визначення нових інформаційних джерел, розширення інтерактивного середовища освіти і культури; участь у молодіжних інтернет-товариствах навчальних закладів та установ культури; роботу на інтерактивних порталах, форумах і сайтах; розробку експертних систем виявлення, оцінки та розвитку художньо-творчих здібностей молодого покоління України; створення комп'ютерної інформаційної бази та регіональних вузлів мережі в галузі освіти, науки й культури тощо. Важливим критерієм налагодження інтерактивної (колективної) взаємодії між представниками культурної еліти є їхня

безпосередня участь в обговоренні важливих питань розвитку культури в Україні (публічні виступи на каналі «Культура», у популярних шоу-програмах, участь в експертних дослідженнях культурних цінностей та ін.).

Доведено, що трансформація культурних цінностей обдарованої особистості пов'язана, насамперед, з формуванням нових інтересів і потреб молоді, орієнтованої на сучасні досягнення електронної культури, на опанування навичок роботи з електронними версіями об'єктів культурної спадщини та на роботу з проектами, розробленими світовими лідерами в галузі сучасних технологій інформаційного суспільства.

П'ятий розділ «Модернізація сучасних теорій і практик примноження культурних цінностей в Україні» складається з чотирьох підрозділів, у яких визначено перспективи примноження культурних цінностей обдарованою особистістю в умовах сучасного суспільства на основі застосування квантово-орбітальної теорії культурології, упровадження сучасних інноваційних і прогностичних технологій у сферу культури і мистецтва.

У підрозділі 5.1 *«Квантово-орбітальна теорія культурології як основа модернізації культурних цінностей обдарованої особистості»* вперше репрезентовано квантово-орбітальну теорію культурології, яка розглядає обдаровану особистість як унікальний суб'єкт нових культурних цінностей, з властивими йому індивідуально-творчими потребами, видатними інтелектуальними й духовними досягненнями, позитивними перспективами власного культурного зростання в умовах цивілізаційного розвитку сучасного суспільства. У дослідженні використано: планетарну модель атома фізика Н. Бора і хвильову модель електронної оболонки атома фізика Е. Шредінгера, згідно з якими електрони в атомі існують на певних рівнях, підрівнях та орбіталях, де кожній орбіті відповідає свій рівень енергії, а електрон при переході на нову орбіталь випромінює або втрачає фотон й опиняється в новому квантовому стані; теорію квантових аналогів властивостей свідомості І. Рясіка, яка припускає можливість моделювання розумових процесів на основі використання синергетичного підходу й опису матерії на квантовому рівні; пасіонарну теорію етногенезу Л. Гумільова, яка вказує на особливу категорію людей енергонадлишкового типу (пасіонаріїв), яким властива цілеспрямована та контрольована генетично-поведінкова активність, що виступає рушійним ядром суспільних систем і здатна надавати їм відповідного вектору розвитку. Для розташування культурних потреб обдарованої особистості, на нашу думку, найкраще підходить описана в квантовій фізиці модель орбітального обертання електрона, з усіма доступними йому ступенями свободи.

Квантово-орбітальна теорія культурології розкриває соціальну та природну сутність обдарованої особистості як двох невід'ємних складових існування людини, як рушійний механізм розвитку культури й зводиться до таких положень: 1) інтеріоризація культурних цінностей обдарованою особистістю обумовлена ступенем свободи вибору її інтересів і потреб, відповідно до рівня її інтелектуального, творчого та духовного розвитку, з подальшою перспективою власного зростання; 2) внесок обдарованої особистості в історію культури визначається вагомістю її творчості, яка в загальному обсязі людських досягнень

здається досить незначною, однак з часом може набирати відчутної маси й зливатися з ядром культури, якщо здійснено її було генієм; 3) процес навчання та розвитку особистості не обмежується засвоєнням інформації, яка зосереджена навколо ядра культури, необхідно подолати силу його тяжіння за рахунок саморозвитку людини, її активної участі у творчій і дослідницькій діяльності з подальшим піднесенням на нову орбіту культурного розвитку; 4) збереження життєвої енергії та сил особистості й максимальне нагромадження нею інтелектуального та творчого потенціалу сприяє переходу на вищу орбіту культурного розвитку; 5) вибір особистістю природовідповідної діяльності сприяє її функціонуванню на «стійкій орбіті» культури в умовах цивілізованого суспільства; 6) між споживачами та геніальними творцями світових шедеврів існує глибинна трансакція навіть за умов їхньої віддаленості в часі та просторі.

У підрозділі 5.2 «Геоцентрична стратегія проектування культурної 3D-карти України: нові вектори кроскультурних досліджень і політика «м'якої сили» визначено шляхи збільшення продажів культурно-мистецьких продуктів і послуг в Україні та світі.

Вивчено досвід Індії, Китаю, США і Японії з проведення політики «м'якої сили» шляхом популяризації національного способу життя і культурних цінностей, збільшення продажів культурно-мистецьких продуктів і послуг, що сприяє досягненню цими державами економічної та політичної величі у світових масштабах. На наш погляд, в Україні є достатньо потужний культурний, освітній та інтелектуальний потенціал, який може дозволити експортувати до інших країн світу найбільш повне уявлення про національний спосіб життя й культурні цінності українського народу та посилити власну державну безпеку.

Проаналізовано наявний досвід створення інтернет-ресурсів, присвячених найвідомішим віртуальним галереям і музеям, виставковим центрам, бібліотекам та іншим культурним установам, у яких розміщуються нерухомі об'єкти культурної спадщини України й інших країн світу.

З урахуванням особливостей трансформації культурних цінностей обдарованої особистості в напрямі оновлення їх форми та змісту визначено можливість використання сучасних менеджмент-стратегій та інтернет-ресурсів з метою збільшення продажів культурно-мистецьких продуктів і послуг в Україні та світі. З'ясовано, що етноцентрична стратегія дозволяє спроектувати 3D-культурну карту України, спираючись на міцну національну основу української культури, з огляду на її реальні масштаби. Відповідно, кількість таких карт повинна відповідати кількості пластів української культури в сучасності та в її ретроспективі. Поліцентрична стратегія значно розширює масштаби культурної 3D-карти України, виводячи її за межі власної національної культури, з орієнтацією на зовнішньокультурні вектори розвитку, характерні для того чи іншого історичного періоду розвитку культури України. Геоцентрична стратегія дозволяє спроектувати культурну 3D-карту України з урахуванням інтеграції національної культури у світову. Така стратегія орієнтує розробників карт на культурні об'єкти й цінності України, набір яких має властивість змінювати напрям розвитку освіти, культури та науки в усьому світі. Це стосується фактів і подій, які мали місце в історії української культури, діяльності видатних україн-

нців, які створювали і створюють специфічні культурні стандарти в усьому світі.

У підрозділі 5.3 «Інтеріоризація культурних цінностей в аспекті антропологічної моделі третього тисячоліття» виявлено спільні і відмінні риси між філософією антропологізму й антропоцентризму.

Встановлено, що сучасна філософська антропологія є одним із розділів філософії – філософії людини, яка вивчає видові, родові й індивідуальні форми буття людини, синтезує теоретичне та ціннісне бачення його. Антропологізм тлумачить духовну й тілесну сутність людини в контексті визнання вищої сили Бога. Притому релігія більше апелює до трансцендентного, а філософія і культурологія визначають діяльнісні мотиви сенсотворення життя людини в антропологічному контексті. Антропоцентризм є сутнісною характеристикою філософського вчення, за яким людина є центром Всесвіту і найвищою метою всіх подій, що відбуваються у світі.

Проаналізовано творчу спадщину видатних вітчизняних учених, у якій визначаються національні властивості українського народу, пов'язані з його темпераментом, інтелектуальними особливостями, побутом, культурою та політичним станом. З погляду антропологічних уявлень важливою є ідея Г. Ващенко щодо визначення основних засад розумового виховання української молоді, відповідно до національних і психічних властивостей власного народу.

Досліджено тематику і зміст творів сучасних обдарованих художників і літераторів щодо наявності в них антропологічних та антропоцентричних ідей; підтверджено, що вони перегукуються з ідеями космонавтики й космофізики, органічно поєднані ідеєю «Духовність – Космос – Наука – Мистецтво».

Набули подальшого розвитку концепції сталого суспільного розвитку, висунуті вченими В. Вернадським, С. Капицею, М. Моїсєєвим, Ю. Новожевним та ін., які бачать шлях виходу із цивілізаційної кризи через культурну еволюцію, ноосферне мислення, всезагальне розуміння планетарної ситуації. Запропоновано новий шлях виходу із цивілізаційної кризи за рахунок залучення потужного потенціалу цінностей життя обдарованих особистостей, використання їх здатності до культурного перетворення навколишнього світу.

На основі порівняння антропоцентричних та антропологічних уявлень, наявних у сучасній філософії та культурології, закладено основи для формування нової антропологічної моделі, відповідно до якої людина є цілісною біопсихосоціальною системою, яка має існувати в гармонії з природою і культурою. Визначено, що характер обдарованої особистості втілений в образі «субстанційного діяча» як безмежно багатий за духовним і культурним змістом особистості, яка не обмежується певною комбінацією абстрактних ідей, виступаючи як конкретно-ідеальна сутність. Його творчість спрямована в майбутнє, що вимагає створення умов для свободи творчості обдарованої особистості.

У підрозділі 5.4 «Прогнозування розвитку вітчизняних культурних цінностей в умовах глобалізаційних викликів» визначено зрушення, які можуть відбутися в майбутньому у структурі культурних цінностей молодого покоління України.

Виявлено, що в процесі прогнозування певних явищ і процесів на них здійснюється певний вплив, унаслідок чого відбувається така зміна їхнього стану, яка «посилює» або «послаблює» дію культурних чинників, зумовлюючи розвиток нового в певні моменти часу. Створюючи високу культуру, геніальна особистість видозмінює стан культурних цінностей не лише в сьогоденні, але й у майбутньому. Широта спектра такої дії може виявлятися як на рівні модернізації культурних цінностей, так і на рівні життєствердження традиційних цінностей шляхом їх адаптації до умов сучасного життя.

Проаналізовано концептуальні підходи, закладені В. Вернадським, С. Капицею, М. Монтесорі, М. Мойсеєвим, Ю. Новоженовим і П. Юркевичем, в основу яких покладено розуміння людини як невід'ємної частини всеосяжного цілісного космосу, яка наділена унікальною духовною природою та здатністю зберігати й примножувати культурні цінності. Запропоновано новий шлях виходу із цивілізаційної кризи за рахунок залучення потужного потенціалу цінностей життя обдарованих особистостей. У сучасному суспільстві відбувається трансформація культурних цінностей молодого покоління України в бік універсальних європейських цінностей, з одночасним утвердженням власної культурної унікальності. Українці транслують усьому світові видатні національно-патріотичні здобутки та здатність до культурного перетворення світу.

Доведено значимість і вплив соціокультурних факторів на культурні цінності обдарованої особистості щодо орієнтації на західні зразки культури, причому в індустріальній фазі свого розвитку. Обґрунтовано, що унікальний феномен глобалізації був зумовлений не лише географічно, але й духовно, особливо в ставленні людей до традиційних життєвих цінностей. В умовах потужного розвитку кіберсфери, яка за масштабами є співмірною з біосферою та техносферою, люди всього світу набули змогу вільно обмінюватися інформацією. Прогнозується подальша трансформація культурних цінностей обдарованої особистості, спричинена широким використанням українцями цифрових пристроїв (що розширює можливості для ознайомлення з більшою кількістю текстів, аудіо, відео), інтернету (веб-сторінки, блоги, RSS тощо), нових медіа.

Перед сучасним поколінням українців, яке живе в умовах глобалізованого та полікультурного світу, стоять важливі завдання щодо збереження культурної спадщини попередніх поколінь і спрямування нових культурних цінностей у напрямі високої духовності й моральності.

ВИСНОВКИ

1. Основним результатом розв'язання наукової проблеми стало розроблення квантово-орбітальної теорії культурології як основи створення сприятливих умов для розвитку культурних цінностей обдарованої особистості в сучасному суспільстві, виявлених у різних ступенях особистої свободи, культурного зростання, поглибленій ментально-психологічній самоідентифікації індивіда.

2. Теоретико-методологічний аналіз тематики, що ґрунтується на новій джерельній базі, засвідчив, що в працях українських і зарубіжних науковців ви-

світлюються деякі аспекти, засоби та форми прояву, характерні зміни та соціальна значимість культурних цінностей обдарованої особистості. Історіографія теми у вітчизняній і зарубіжній науці на сьогодні презентована переважно фрагментарними дослідженнями окремих питань, які не в змозі відтворити цілісну картину трансформації культурних цінностей обдарованої особистості в сучасному суспільстві.

3. Розроблено категоріально-понятійний апарат дисертаційної роботи; обґрунтовано методологічні підходи й застосовано найбільш продуктивну методологію дослідження культурних цінностей і габітусу обдарованої особистості, засновану на кроскультурній стратегії – для вивчення різноманітності індивідуального вибору і взаємодії габітусу обдарованої особистості з культурними цінностями сучасного українського суспільства та розмаїттям світових культур. Осмислено феномен обдарованості з позицій культурно-історичного підходу в трактуванні пізнання та розвитку її здібностей в умовах сучасної культурно-мистецької діяльності; доведено необхідність збереження людинотворчої функції в системі культурологічного знання з метою усунення негативних трансформацій культурних цінностей особи та суспільства. З позицій культурної антропології обдарована особистість розглядається нами як ідеальна цілісність, що сприяє прискоренню процесу трансформації позаособистісної парадигми буття людини в особистісну.

4. Виявлено творчі, інтелектуальні та діяльнісні засади самоідентифікації обдарованої особистості, в основу яких покладено стійку спрямованість до творчості, особливі інтелектуально-інтуїтивні основи для подальшого саморозвитку, здатність до перетворювальної та прогностичної діяльності.

5. Простежено історичну генезу суспільного буття як основи розвитку культурних цінностей особи і суспільства; встановлено, що сучасне життя українського народу розгортається як вибір між орієнтацією на універсальні цінності європейської й американської культур і відстоювання своєї унікальності, вираженої у «філософії серця», у любові до рідної землі та власної мови, поваги до звичаїв і традицій батьків. Доведено, що в умовах державотворення в Україні спостерігається багатовимірна діяльність суб'єктів нових культурних цінностей, у яких сфера культури виступає одним з головних чинників самобутності української нації та національних меншин, які проживають на території України. Гуманістичні ідеї, високі моральні засади в суспільному житті, орієнтація як на національні, так і на загальнолюдські цінності, свобода творчої діяльності є основою інтеріоризації культурних цінностей обдарованої особистості. У цілому по Україні та в окремих регіонах існує різне співвідношення між запитами обдарованої особистості та пропозиціями закладів культури і мистецтва різних типів, що зумовлює необхідність налагодити процес цілеспрямованої державної підтримки багатовимірної діяльності суб'єктів нових культурних цінностей.

6. Визначено, що світоглядно-гуманістичний потенціал і культурантропологічні підстави системи ціннісних орієнтацій обдарованої особистості розкриваються в контексті філософії антропологізму як фундаментальної науки про природну та сутнісну структуру людини; що духовність і на-

ціональна ідентичність української нації формується навколо історичних символів українського народу й на основі таких універсальних європейських цінностей, як: толерантність, цінність людського життя, гідність, сімейні цінності, єднання з природою й ін., що визначають основний зміст культурних цінностей обдарованої особистості.

7. Виявлено трансформації культурних цінностей обдарованої особистості в демократичному суспільстві, спричинені новою цивілізаційною ситуацією і зміною старих парадигм розвитку культури й освіти в Україні. Встановлено, що так звана мистецька вишуканість і витонченість знаходяться в межах досягнення звичайних громадян, соціальна мобільність яких посилилася та спричинила масові соціальні переміщення з одних соціальних груп і прошарків в інші. Зміни ціннісних орієнтацій обдарованої особистості відбуваються під впливом наукового світогляду й вимог, які висувають до неї сучасні види духовно-виробничої діяльності. Розглянувши суперечливість векторів культурних цінностей у контексті сучасних культурно-споживчих практик глобалізованого світу, доходимо висновку, що, спричинивши своєрідний рух по колу, ілюзію реальних позитивних змін, глобалізація підштовхує обдарованих особистостей до пошуку нових моделей співжиття між людьми, націями та державами. Концептуальною їх основою виступає євроінтеграція, яка найкраще реалізує співіснування різних культур, релігійних вірувань, переконань, способів життя.

8. Встановлено тенденції динамічного «переструктурування свідомості» обдарованої особистості, спричинені все більшою диференціацією у формуванні її матеріальних і духовних потреб, коли з багатьох моделей і стилів життя шляхом складних дискурсивних стратегій нею успішно виділяються культуровідповідні. Доведено, що особливості стилю життя й габітусу обдарованої особистості впливають на трансформацію культурних цінностей, сприяють розширенню переліку соціокультурних практик, збільшенню типів культурної активності молодого покоління України. На основі дослідження діяльності творчої молоді України було виявлено, що трансформація культурних цінностей обдарованої особистості відбувається за умов її участі в різноманітних культурно-мистецьких проектах, фестивалях і конкурсах, під час спілкування та співпраці з видатними вітчизняними і зарубіжними музикантами, художниками, режисерами шляхом інтеріоризації культурних цінностей і духовних надбань сучасної цивілізації. Виявлено, що SWOT-аналіз, експертиза й моніторинг є дієвими засобами підвищення конкурентоспроможності культурних цінностей України у світі на основі здійснення оцінки культурних продуктів і послуг, аналізу недоліків, ризиків і можливостей проектної діяльності в культурно-мистецькій сфері, удосконалення організації й управління культурно-мистецькими проектами. Показано головні чинники, які визначають можливість подолання негативних наслідків «інформаційного вибуху», «інформаційної війни», деструктивного впливу іноземних культурних та інформаційних трендів та ін., серед яких: необхідність залучення обдарованої особистості до приведення в компактні форми оглядів інтернет-джерел, публіцистичної та художньої літератури, складання критично-аналітичних оглядів культурно-мистецької продукції; системного моніторингу в соціальних мережах (Facebook,

Twitter, Instagram, UkrOpen, hurtom.com, Hurtom та ін.) культурних інтересів і потреб молодого покоління українців; запровадження серед користувачів соціальних мереж дискусій та обговорень тем, що стосуються розробки і впровадження інноваційних стратегій управління культурними цінностями бібліотек, архівів, музеїв, театрів, кінотеатрів, кіноклубів.

9. Результатом здійснення кроскультурного дослідження стало виявлення тенденцій, пов'язаних з позитивним сприйняттям обдарованою особистістю культурних цінностей європейської культури, диференційованим вибором культурних продуктів і послуг, обумовленим сферою навчальної та професійної діяльності, з інтересом до авторської творчості, вираженої в інтерпретаціях і сучасних обробках класичних творів мистецтва. Розроблено геоцентричну стратегію проектування культурної 3D-карти України з метою визначення нових векторів кроскультурних досліджень; доведено ефективність її застосування з метою орієнтації розробників карт на культурні об'єкти й цінності України, набір яких має властивість визначати нові стандарти і змінювати напрям розвитку освіти, культури й науки в усьому світі.

10. Встановлено оціночне ставлення експертів щодо стану та перспектив розвитку обдарованої особистості в контексті художньої культури України і досягнень світової культури, яке засвідчило, що система традиційних функцій мистецтва зазнає значних трансформацій, які досить часто мають деструктивний характер. Особливої уваги потребують функції виховання почуття прекрасного засобами мистецтва, реалізації художніх здібностей особистості і розвитку уяви та відчуттів; виявлено тенденцію до їх недостатньої реалізації в майбутньому. Доведено, що через професійну художньо-творчу діяльність обдарованої особистості найповніше реалізуються культурні цінності й духовні надбання сучасної цивілізації. Виявлено, що електронна культура (Digital Culture, або E-culture) як нова галузь культурно-мистецької діяльності впливає на процес трансформації культурних цінностей сучасного суспільства, оскільки пов'язана з електронними версіями об'єктів культурної спадщини: з образотворчим мистецтвом, з кіно, телебаченням, з перформативним мистецтвом (музикою, театром, танцем та ін.), поєднаним з нерухомою культурною спадщиною (виставковим мистецтвом, культурним ландшафтом), з творами, які з початку свого створення були організовані в електронній формі (мистецтво електронних мереж, реконструкції у віртуальній і розширеній реальності, нові інтерактивні оповідання тощо), з електронними версіями закладів історичної та культурної пам'яті (бібліотек, музеїв, архівів). Визначено ефективність використання сучасних досягнень електронної культури в інтерактивному середовищі культури. З'ясовано, що проекти, які фінансують Українська держава та Єврокомісія, значною мірою сприяють культурному розвитку обдарованої особистості, з огляду на першочергову їх орієнтованість на інтерактивну культуру й актуалізацію (розконсервацію) національних і світових культурних цінностей.

11. Простежено динаміку змін культурних цінностей обдарованої особистості за умов глобалізаційних викликів, обумовлених особливостями сучасного способу життя населення України; розбудовою інституціональної структури

соціокультурної сфери; станом функціонування місцевих і регіональних культурних цінностей; системою розвитку художніх інтересів і потреб споживачів культурно-мистецьких продуктів та послуг; особливостями художньо-творчого потенціалу населення міста та регіону. Доведено, що досягнення більш високого рівня споживання населенням України європейських культурних послуг можливе за рахунок зміцнення купівельної спроможності населення України та шляхом виявлення характеристик структури культурного споживання в сучасній Україні.

У наступних дослідженнях трансформації культурних цінностей обдарованої особистості цей напрям має подальші перспективи як моніторинг державної культурної інформаційної політики, інноваційних стратегій регіонального і місцевого культурного розвитку, актуальних культурних процесів в Україні, аналіз негативних тенденцій у сфері культурних і гуманітарних цінностей українського суспільства, пошук ціннісних і світоглядних орієнтирів щодо розвитку держави і суспільства.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Гавеля О. М. Культурні цінності обдарованої особистості: інтеріоризація в контексті сучасного українського суспільства : монографія. Київ : НАКККіМ, 2014. 352 с.

Рецензія: Кашуба М. В. Повертаючись обличчям до проблеми культурних цінностей обдарованої особистості в сучасній Україні : рецензія на монографію Гавелі О. М. «Культурні цінності обдарованої особистості: інтеріоризація в контексті сучасного українського суспільства» // Вісник Книжкової палати. Київ : Книжкова палата України, 2015. № 7 (228). С. 17–18.

2. Гавеля О. М. Історичні передумови розвитку видатних здібностей Т. Г. Шевченка / Тарас Шевченко буде жити у віках : колективна монографія. Київ : НАКККіМ, 2014. С. 108–117.

Статті в наукових фахових виданнях України

3. Гавеля О. М. Вплив релятивістської культури на процес художньо-творчого виховання обдарованої учнівської молоді в позанавчальний час // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури : зб. наук. пр. Київ : ДАКККіМ, 2006. Вип. XVII. С. 260–275.

4. Гавеля О. М. Антропологізм та антропоцентризм як основні джерела культурної антропології // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури : зб. наук. пр. Вип. XXIII. Київ : ДАКККіМ, 2009. С. 111–123.

5. Гавеля О. М. Тема свободи творчості в працях філософів срібної доби: М. О. Лосського, М. О. Бердяєва та П. О. Флоренського // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв : зб. наук. пр. Київ : ДАКККиМ, 2009. № 3. С. 46–50.

6. Гавеля О. М. Формування культурних цінностей обдарованої особистості в умовах економічної та соціальної нерівності // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури : зб. наук. пр. Київ : ДАКККиМ, 2010. Вип. XXIV. С. 187–198.

7. Гавеля О. М. Духовно-ціннісне спрямування особистості в роки Великої Вітчизняної війни та у повоєнні роки // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури : зб. наук. пр. Київ : НАКККиМ, 2011. Вип. XXVI. С. 186–193.

8. Гавеля О. М. Методологія дослідження соціальної та природної сутності обдарованої особистості // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури : зб. наук. пр. Київ : НАКККиМ, 2011. Вип. XXVII. С. 315–323.

9. Гавеля О. М. Трансформація культурних цінностей обдарованої особистості в умовах розвитку електронної культури // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку : зб. наук. пр. : наук. зап. Рівненського державного гуманітарного університету : у 2-х т. Вип. 17. Рівне : РДГУ, 2011. Т. 2. С. 182–188.

10. Гавеля О. М. Особливості культурної самоідентифікації обдарованої особистості // Культура і сучасність : альманах. Київ : НАКККиМ, 2011. № 1. С. 132–137.

11. Гавеля О. М. Проблема історичної спадкоємності у збереженні та трансляції культурних цінностей // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури : зб. наук. пр. Київ : НАКККиМ, 2012. Вип. XXVIII. С. 110–122.

12. Гавеля О. М. Формування культурних цінностей обдарованої особистості в демократичному суспільстві // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв : зб. наук. пр. Київ : Міленіум, 2012. № 2. С. 57–61.

13. Гавеля О. М. Культурні цінності студентів вишів України в аспекті їх полікультурної компетентності // Культура і сучасність : альманах. Київ : НАКККиМ, 2012. № 1. С. 58–62.

14. Гавеля О. М. Обдарована особистість як творець цінностей «елітарної» культури // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури : зб. наук. пр. Київ : НАКККиМ, 2012. Вип. XXIX. С. 170–180.

15. Гавеля О. М. Культурологічний аналіз сучасного стану та перспектив розвитку обдарованої особистості у контексті художньої культури України // Культура і сучасність : альманах. Київ : НАКККиМ, 2013. № 1. С. 72–77.

16. Гавеля О. М. Swot-аналіз як засіб удосконалення організації та управління культурно-мистецькими проектами // Культура і мистецтво у сучасному світі : наук. зап. Київського національного університету культури і мистецтв. Київ : Видав. центр КНУКиМ, 2016. Вип. 17. С. 35–42.

17. Гавеля О. М. Стан експертної діяльності та моніторингу культурних цінностей у сучасному українському суспільстві // Вісник Львівської національної академії мистецтв. Львів : ЛНАМ, 2016. Вип. 29. Серія: Культурологія. С. 71–83.

**Статті в наукових фахових виданнях України,
які включено до міжнародних науково-метричних баз**

18. Гавеля О. М. Стратегії управління процесами інтеріоризації культурних цінностей обдарованої особистості в умовах націотворення в Україні // *Культура і сучасність : альманах*. Київ : Міленіум, 2014. № 2. С. 13–20.

19. Гавеля О. М. Діяльність творчої молоді України як реалізація культурних цінностей та духовних надбань сучасної цивілізації // *Міжнародний вісник: Культурологія. Філологія. Музикознавство*. Київ : Міленіум, 2014. Вип. II (3). С. 42–49.

20. Гавеля О. М. Методологія дослідження понять «обдарованість» та «інтеріоризація культурних цінностей обдарованої особистості» у працях українських і зарубіжних учених // *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журнал*. Київ : Міленіум, 2014. № 4. С. 17–21.

21. Гавеля О. М. Панорамне зображення культурного простору України з використанням 3D-технологій: нові напрямки кроскультурних досліджень // *Культура і сучасність : альманах*. Київ : Міленіум, 2017. № 1. С. 9–14.

Статті в наукових іноземних періодичних виданнях

22. Гавеля О. Н. Философско-культурологические подходы к расшифровке ценностных кодов современной картины мира через понимание культуры и природы одаренной личности // *Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук: культурология : журнал научных публикаций*. Москва, 2014. № 11 (70). С. 417–420.

23. Гавеля О. Н. Современное состояние и перспективы интериоризации культурных ценностей одаренной личности (украинский контекст) // *Искусство и культура : научно-практический журнал*. Беларусь, Витебск : Витебский государственный университет имени П. М. Машерова, 2015. № 1 (17). С. 67–72.

24. Гавеля О. Н. Векторная направленность культурных ценностей одаренной личности в современном информационном обществе // *Искусство и культура : научно-практический журнал*. Беларусь, Витебск : Витебский государственный университет имени П. М. Машерова, 2016. № 3 (23). С. 113–120.

25. Гавеля О. Н. Геоцентрическая стратегия проектирования культурной 3D-карты Украины: новые векторы кроскультурных исследований // *Территория новых возможностей: культурология : вестник Владивостокского государственного университета экономики и сервиса*. 2016. № 2. С. 134–142.

26. Гавеля О. Н. Стиль культурной жизни и габитус одаренной личности в современной Украине // *Universum: филология и искусствоведение*. Москва, 2016. № 1–2 (25). С. 1–12.

27. Гавеля О. Н. Теоретико-методологическое обоснование применения культурологией квантово-орбитальной теории как основы модернизации культурных ценностей одаренной личности // *Искусство и культура : научно-практический журнал*. Беларусь. Витебск : Витебский государственный университет имени П. М. Машерова, 2017. № 1 (25). С. 83–87.

**Статті в інших наукових збірках, тези доповідей
у збірниках матеріалів конференцій**

28. Гавеля О. М. Аналітичний огляд каталогів іноземної літератури країн Німеччини і США // Вісник Книжкової палати. Київ : Книжкова палата України, 1998. № 7 (25). С. 31–34.

29. Гавеля О. М. Проблеми задоволення інформаційних потреб обдарованої учнівської молоді // Україна на порозі третього тисячоліття: духовність і художньо-естетична культура : зб. наук. пр. Уряду України. Київ : Науково-дослідний інститут проблем людини, 1999. С. 30–61.

30. Гавеля О. М. Маркетингове дослідження інформаційних потреб обдарованої учнівської молоді // Україна на порозі третього тисячоліття: духовність і художньо-естетична культура (теорія і практика) : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. Київ : ДАКККіМ, 1999. 29 трав. С. 45–48.

31. Гавеля О. М., Миронюк О. Г. Проблеми формування художньо обдарованої особистості // Духовність і художньо-естетична культура: аналітичні розробки, пропозиції наукових та практичних працівників : зб. наук. праць Уряду України. Київ : Науково-дослідний інститут проблем людини, 2000. Т. 17. С. 203–217.

32. Гавеля О. М. Історичні передумови і перспективи художньо-творчого виховання обдарованої учнівської молоді в Україні з урахуванням вимог постіндустріального суспільства // Вісник Книжкової палати України, 2002. № 10. С. 27–33.

33. Гавеля О. М. Психолого-педагогічні аспекти інформаційного забезпечення керівних кадрів культури і мистецтва // Вісник Книжкової палати. Київ : Книжкова палата України, 2004. № 12 (101). С. 26–29.

34. Гавеля О. М. Дослідження процесів ресакралізації української культури в контексті сучасного простору і часу // Міфологічний простір і час у сучасній культурі : матеріали міжнар. наук. конф., 12–13 грудня 2003 р. Ч. 3. Київ : Асоціація «Новий Акрополь», Філософський факультет КНУ ім. Тараса Шевченка, Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв, Державний університет театру, кіно і телебачення ім. І. К. Карпенка-Карого, Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПНУ, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАНУ, Українська секція АІСА (UNESCO), 2003. С. 9–10.

35. Гавеля О. М. Успішні спроби подолання стресу засобами художньої творчості // Художня освіта і суспільство XXI століття: духовні, культурологічні, мистецькі виміри : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. 22–23 жовт. 2004 р. Київ : ДАКККіМ, 2004. С. 174–182.

36. Гавеля О. М. Розробка ціннісно орієнтаційних підходів до викладання модуля «Психологічні аспекти державного управління» в системі підвищення кваліфікації кадрів культури і мистецтва // Вісник. Київ : КНУКІМ, 2004. Вип. 10. С. 12–22.

37. Гавеля О. М. Негативний прояв релятивістських тенденцій в культурі і мистецтві України // Українська культура в контексті сучасних наукових досліджень та практичних реалій : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. 21–22 груд. 2006 р. Київ : ДАКККіМ, 2006. С. 101–103.

38. Гавеля О. М. Соціальний, моральний та інтелектуальний розвиток студентів у вищих навчальних закладах України // Навчальні заклади культури і мистецтв України: особливості входження в Болонський процес : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. Київ : ДАКККіМ, 2007. С. 102–107.

39. Гавеля О. М. Гармонізація обдарованої особистості засобами музичного мистецтва // Традиція і культура. Моральна традиція: інваріантність та поліфонічність : матеріали міжнар. наук. конф. Київ : ДАКККіМ, 2007. Ч. 2. С. 7–9.

40. Гавеля О. М. Трансформація культурних цінностей в умовах функціонування конвергентної журналістики // Вісник Книжкової палати. Київ : Книжкова палата України, 2008. № 12 (149). С. 35–37.

41. Гавеля О. М. Сучасні вимоги до визначення змісту освіти у вищій школі // Україна: від самотності – до соборності : матеріали всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої 90-річчю від дня заснування Національної академії наук України. 22–23 трав. 2008 р. Київ : ДАКККіМ, 2008. С. 37–39.

42. Гавеля О. М. Культурна цілісність поглядів Г. Ф. Гринько щодо ролі і місця обдарованої особистості в українському суспільстві // Видатні постаті науки, культури і освіти : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. 30–31 жовт. 2008 р. Київ : ДАКККіМ, 2008. С. 5–8.

43. Гавеля О. М. Свобода волі в життєтворчості філософів срібної доби: М. О. Лосського, М. О. Бердяєва та П. О. Флоренського // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв : зб. наук. пр. Київ : ДАКККіМ, 2009. № 2. С. 3–7.

44. Гавеля О. М. Прогнозування подальших змін в ієрархії культурних цінностей українського суспільства в аспекті глобалізаційних змін // Вісник Книжкової палати України. Київ : Книжкова палата України, 2010. №8 (169). С. 37–42.

45. Гавеля О. М. Місце і цінність обдарованої особистості в розвитку культури і духовності людства // Початкова мистецька освіта в контексті розвитку української культури : матеріали всеукр. семінару-практикуму викладачів художніх шкіл з декоративно-прикладного мистецтва (ткацтво – килимарство) та наук.-практ. конф. народознавчих студій пам'яті В. Т. Скуратівського, з проведенням круглого столу. Тернопіль – Київ. 16–19 листоп. 2011. Київ : Український центр культурних досліджень, 2011. С. 131–136.

46. Гавеля О. М. Обдарована особистість як суб'єкт культурної і мистецької діяльності в умовах сучасного суспільства // Культурна політика у контексті полікультурного світу : матеріали наук.-практ. конф. Київ : НАКККіМ; Український центр культурних досліджень. 2011. 29–30 верес. Ч. 2. С. 6–8.

47. Гавеля О. М. Місце людини у світі та часі: культурологічні розвідки // Світогляд : науково-популярний журнал, 2012. № 4 (36). С. 56–63.

48. Гавеля О. М. Гуманістичний характер культурних цінностей обдарованої особистості (з досвіду роботи дитячих шкіл мистецтв і центрів дитячої та юнацької творчості України) // Культурно-мистецьке середовище: творчість та технології : матеріали шостої міжнар. наук.-творчої конф., присвяченої 10-річчю кафедри мистецьких технологій. 8–9 лист. 2012 р. Київ : НАКККіМ, 2012. С. 180–183.

49. Гавеля О. М. Інтерактивні технології в галузі сучасної освіти і культури // Трансформація освіти і культура: традиції та сучасність : матеріали міжнар. наук.-творчої конф., Одеса – Київ – Варшава. 2–3 трав. 2012 р. Київ : НАКККіМ, 2012. С. 159–163.

50. Гавеля О. М. Культурологічний аналіз читацьких інтересів обдарованої молоді вищих навчальних закладів України (перша частина) // Вісник Книжкової палати України. Київ : Книжкова палата України, 2012. № 3 (188). С. 49–51.

51. Гавеля О. М. Культурологічний аналіз читацьких інтересів обдарованої молоді вищих навчальних закладів України (друга частина) // Вісник Книжкової палати України. Київ : Книжкова палата України, 2012. № 4 (189). С. 40–44.

52. Гавеля О. М. Основні положення квантово-орбітальної теорії культурології // Вісник Книжкової палати України. Київ : Книжкова палата України, 2013. № 7 (204). С. 46–50.

53. Гавеля О. М. Функціонування сучасного мистецтва України в аспекті його впливу на культурні цінності обдарованої особистості // Современное социально-гуманитарное знание в России и за рубежом : сб. науч. работ : в 4 ч. Ч. 1, кн. 1: Философия и политология, теория государства и права, культурология и искусствоведение. Пермь : Пермский государственный национальный исследовательский университет, 2013. С. 123–127.

54. Гавеля О. М. Інтеріоризація культурних цінностей обдарованої особистості в світлі квантово-орбітальної теорії культурології // Вісник Книжкової палати України. Київ : Книжкова палата України, 2013. № 10. С. 45–49.

55. Гавеля О. М. Сучасний стан та перспективи взаємодії обдарованої особистості з художньою культурою (український контекст) // Мистецька освіта в європейському соціокультурному просторі ХХІ століття : матеріали II всеукр. наук.-практ. конф. 14–15 берез. 2013 р. Мукачеве : МДУ, 2013. С. 112–115.

56. Гавеля О. Н. Реализация многосторонней деятельности субъектов культурных ценностей в современной Украине // Традиции и современное состояние культуры и искусств : материалы IV междунар. науч.-практ. конф., 28–29 ноября 2013 г. Минск : Центр исследований белорусской культуры, языка и литературы, Национальная академия наук Беларуси, 2013. С. 315–320.

57. Гавеля О. М. Інтеріоризація культурних цінностей обдарованої особистості у світлі квантової культурології // Сучасні соціокультурні та політичні процеси в Україні: присвячено пам'яті видатного українського вченого, доктора філософських наук, професора О. М. Семашка : матеріали всеукр. наук.-теорет. конф., 11–12 квітня 2013 р. Київ : НАКККіМ, 2013. С. 39–41.

58. Гавеля О. М. Свобода як основа інтеріоризації культурних цінностей обдарованої особистості та організації навчальної діяльності сучасної вищої школи // Якість вищої освіти: українська національна система та європейські практики : матеріали міжнар. наук.-теорет. конф. 21–22 березня 2013 р. Київ : НАКККіМ, Національна історична бібліотека України, Інститут вищої освіти НАПН України, Національний Темпус-офіс в Україні, 2013. С. 25–28.

59. Гавеля О. М. Культурологічний, аксіологічний та акмеологічний підходи до розуміння поняття обдарованості в сучасній науці // Перше наукове читання, присвячене пам'яті доктора історичних наук, професора О. І. Путра : матеріали всеукр. наук.-теорет. конф., 19–20 березня 2014 р. Київ : НАКККіМ. 2014. С. 59–61.

60. Гавеля О. М. Багатовимірна діяльність суб'єктів нових культурних цінностей в умовах сучасного державотворення в Україні // Охорона культурної спадщини в Україні: аспекти соціокультурної взаємодії : матеріали всеукр. наук.-практ. конф., 5–6 червня 2014 р. Київ : НАКККіМ, 2014. С. 232–236.

61. Гавеля О. Н. Ценностные коды современной картины мира в творчестве украинских художников и мастеров // Традиции и современное состояние культуры и искусств : материалы пятой междунар. науч.-практ. конф., 20–21 ноября 2014 г. Минск : Центр исследований белорусской культуры, языка и литературы, Национальная академия наук Белоруси, 2014. С. 65–67.

62. Гавеля О. М. Перспективи інтеріоризації культурних цінностей обдарованої особистості в сучасному суспільстві // Музейна справа та освіта в Україні : матеріали всеукр. наук.-теорет. конф., 13–14 листоп. 2014 р. Київ : НАКККіМ. 2014. С. 23–35.

63. Гавеля О. М. Квантово-орбітальна теорія культурології як основа модернізації культурних цінностей обдарованої особистості // Наука і творчість в культурі й мистецтві : матеріали наук.-практ. семінару, 10 листоп. 2016 р. Київ : НАКККіМ, 2016. С. 5–9.

64. Гавеля О. М. Інтелект, творчий потенціал і культурні цінності обдарованої особистості як стратегічний ресурс реалізації інновацій в освіті та забезпечення національної безпеки України (кроскультурне дослідження) // Інноваційні процеси у сучасному просторі юридичної освіти: реалії, тенденції, перспективи : матеріали III всеукр. наук.-практ. конф., 12 трав. 2016 р. Дніпропетровськ : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, «Інновація», 2016. С. 83–87.

65. Гавеля О. М. Побудова наукових конструктів у галузі гуманітарних знань на основі використання теорій і термінології природничих наук (на прикладі праць Курта Левіна) // Сучасні соціокультурні та політичні процеси в Україні: треті наукові читання, присвячені пам'яті доктора філософських наук, професора О. М. Семашка : матеріали всеукр. наук.-теорет. конф., 01 черв. 2016 р., Київ : НАКККіМ, 2016. С. 14–17.

66. Гавеля О. М. Світоглядно-формуючий потенціал системи ціннісних орієнтацій обдарованої особистості // Другі наукові читання, присвячені пам'яті

доктора історичних наук, професора О. І. Путра : матеріали всеукр. наук.-теорет. конф., 20 листопада 2016 р. Київ : НАКККиМ, 2016. С. 138–141.

67. Гавеля О. Н. Традиционная культура как составляющая культурных ценностей культурной элиты современного общества // Першы міжнародны навуковы кангрэс беларускай культуры : зборнік матэрыялаў 5–6 мая 2016 г., Мінск, Беларусь / гал. рэд. А. І. Лакотка; Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі. Мінск : Права і эканоміка, 2016. С. 790–791.

68. Гавеля О. М. Кореляція стилю життя зі способами інтеріоризації культурних цінностей обдарованої особистості в сучасній Україні // Розвиток науки в ХХІ столітті : зб. статей Х міжнар. конф., 15 лютого 2016 р. Харків, 2017. Ч. 2. С. 15–20.

69. Гавеля О. М. Інтерпретативний образ «дерева роду» в культурній парадигмі сучасного українського суспільства та в індивідуальній творчості обдарованої особистості // Метафора та її семіотичний контекст : матеріали наук.-практ. семінару, 17 березня 2017 р., Дніпропетровськ : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, «Інновація», 2017. С. 83–87.

70. Гавеля О. Н. Культурные и экологические ценности одаренной личности в аспекте антропологической модели третьего тысячелетия // Актуальные вопросы экологии человека: социальные аспекты : сб. науч. статей участников междунар. науч.-практ. конф., 15–17 мая 2017 г., в 3-х т. / отв. ред. Г. М. Хасанова. Уфа : РИО ИЦИПТ, 2017. Т. 1. С. 144–149.

АНОТАЦІЯ

Гавеля О. М. Трансформація культурних цінностей обдарованої особистості в сучасному суспільстві. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора культурології за спеціальністю 26.00.01 – «Теорія та історія культури» (034 – Культурологія). – Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, Міністерство культури України, Київ, 2018.

Дисертацію присвячено науковому аналізу проблеми трансформації культурних цінностей обдарованої особистості в сучасному суспільстві, яка не репрезентована у вітчизняній культурологічній теорії. У роботі наведено результати оцінки експертами стану та перспектив розвитку обдарованої особистості в контексті художньої культури України. На основі виявлення сучасних засобів підвищення конкурентоспроможності культурних цінностей України у світі (SWOT-аналізу, експертизи й моніторингу) окреслено шляхи усунення протиріччя між потенційно високим рівнем можливостей обдарованої особистості до аналітичної діяльності та реальним станом її включення в процеси експертної діяльності і культуротворення в Україні.

Доведено, що електронна культура (Digital Culture, або E-culture) як нова галузь культурно-мистецької діяльності впливає на процес трансформації культурних цінностей сучасного суспільства, оскільки пов'язана з електронними

версіями об'єктів культурної спадщини. Розроблено сучасну квантово-орбітальну теорію культурології, у якій обдарована особистість розглядається як унікальний суб'єкт нових культурних цінностей. Презентовано сучасну менеджмент-стратегію проектування культурної 3D-карти України, на основі якої визначено змістову основу панорамних зображень культурного простору України.

Ключові слова: культурні цінності, обдарована особистість, трансформація, спосіб життя, стиль життя, габітус, самоідентифікація, інтеріоризація, екстеріоризація, світоглядно-гуманістичний потенціал, культурно-споживчі практики, електронна культура, глобалізація, квантово-орбітальна теорія культурології, культурна 3D-карта України, кроскультурне дослідження, SWOT-аналіз, експертиза, моніторинг.

АННОТАЦІЯ

Гавеля О. Н. Трансформация культурных ценностей одаренной личности в современном обществе. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора культурологии по специальности 26.00.01 – «Теория и история культуры» (034 – Культурология). – Национальная академия руководящих кадров культуры и искусств, Министерство культуры Украины, Киев, 2018.

Диссертация посвящена научному анализу проблемы трансформации культурных ценностей одаренной личности в современном обществе, которая не представлена в украинской культурологической теории. В работе приводятся результаты оценки экспертами состояния и перспектив развития одаренной личности в контексте художественной культуры Украины. На основе выявления современных средств повышения конкурентоспособности культурных ценностей Украины в мире (SWOT-анализа, экспертизы и мониторинга) намечены пути устранения противоречия между потенциально высоким уровнем возможностей одаренной личности в аналитической деятельности и реальным состоянием ее включения в процессы экспертной деятельности и культуротворчества в Украине.

Доказано, что электронная культура (Digital Culture, или E-culture) как новая отрасль культурно-художественной деятельности влияет на процесс трансформации культурных ценностей современного общества, поскольку связана с электронными версиями объектов культурного наследия. Разработана современная квантово-орбитальная теория культурологии, в которой одаренная личность рассматривается в качестве уникального субъекта новых культурных ценностей. Представлена современная менеджмент-стратегия проектирования культурной 3D-карты Украины, на основе которой определяется содержательная основа панорамных изображений культурного пространства Украины.

Ключевые слова: культурные ценности, одаренная личность, трансформация, образ жизни, стиль жизни, габитус, самоидентификация, интериоризация, екстеріоризація, мировоззренчески-гуманістический потенціал,

культурно-потребительские практики, электронная культура, глобализация, квантово-орбитальная теория культурологии, культурная 3D-карта Украины, кросскультурное исследования, SWOT-анализ, экспертиза, мониторинг.

SUMMARY

Gavelya O. M. Transformation of the cultural values of gifted personality in modern society. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for obtaining the degree of Doctor of Culturology in specialty 26.00.01 – Theory and History of Culture (034 – Cultural Studies). – National Academy of Leaders of Culture and Arts, Ministry of Culture of Ukraine, Kyiv, 2018.

The thesis is devoted to scientific analysis of the problem of transformation of cultural values gifted person in modern society, which is not represented in the national cultural theories.

The paper considers the phenomenon of giftedness as one of the most important and fundamental components of the system of deep relationships between man and culture and art. It is proved that the crisis of values in modern society is particularly important cultural achievements of gifted person, endowed with great intellectual and moral values and aesthetic perfection, which reflected the specific of the spiritual culture of Ukrainian people.

The author of the thesis approaches the multifaceted, complex and modern development of theoretical and methodological foundations of research and adequate explanation of the process of transformation of cultural values gifted person from the position of focus on the features of the formation of intelligence, ability, cultural needs, interests and demands in today's society. The tendency to dynamically "re-consciousness" gifted person, caused by the increasing differentiation in the formation of its material and spiritual needs as many types and styles of life through complex discursive strategies culturally relevant it out successfully.

The dynamics of the transformation of cultural values gifted person in the conditions of globalization challenges, due to the peculiarities of the modern way of life Ukraine, building the institutional structure of the socio-cultural sphere, functioning as local and regional cultural values system of artistic interests and needs of consumers of cultural products and services.

The paper presents the results of evaluation experts state and prospects of gifted person in the context of the artistic culture of Ukraine, which showed that among the various functions of art at the minimum or average levels are as follows: moral, transmission and preservation of family values through art, enhance creative powers of the individual, ideological Education, formation of an active civic position by means of art, demonstration of cultural patterns of behavior in various life situations, forms The teaching of the ideal, the cultivation of a culture of relationships and communication. In addition to the traditional segment of "classics" and folk culture, Ukrainian culture and art institutions are rapidly expanding the scope of mass culture, which adversely affects the realization of the needs and interests of a gifted person. The system of traditional functions of art undergoes significant transformations, which are often of a destructive nature. Particular attention needs to be given to the functions of raising the feeling of the beautiful means of art, the realization of artistic abilities of the individual and the development of imagination and feelings, and the tendency towards their inadequate implementation in the future is revealed. Based on the detection of modern means of increasing the

competitiveness of the cultural values of Ukraine in the world (SWOT-analysis, examination and monitoring) in the thesis outlined ways to eliminate contradictions between potentially high opportunity gifted person to analytical work and the real state of its inclusion in the processes of peer activities and cultural creation in Ukraine.

It has been proved that digital culture (Digital Culture or E-culture), as a new branch of cultural and artistic activity, influences the process of transforming the cultural values of modern society, as it is associated with electronic versions of objects of cultural heritage: with fine arts; from cinema, television; with performing arts (music, theater, dance, etc.), combined with immovable cultural heritage (exhibition art, cultural landscape); with works that have been organized electronically from the very beginning (art of electronic networks, reconstruction in virtual and expanded reality, new interactive stories, etc.); electronic versions of institutions of historical and cultural memory (libraries, museums, archives).

Developed modern orbital quantum theory of cultural studies in which gifted person regarded as a unique subject of new cultural values that belong to a specific category of people energy surplus type, with individual creative needs, outstanding intellectual and spiritual achievements, positive prospects own cultural growth.

Taking into account the peculiarities of the transformation of the gifted personality's cultural values in the direction of updating their form and content, the modern management-strategy of designing the cultural 3-D maps of Ukraine has been developed. On the basis of its substantive basis determined panoramic images cultural space of Ukraine aimed at introduction of young people to universal cultural values of past and present generations of Ukrainian in the new format 3-D, which promotes the development of civilization in Ukraine and promote national cultural products on world markets

Keywords: cultural values, gifted personality, transformation, life, lifestyle, habit, identity, internalization, externalization, ideological and humanistic potential of cultural and consumer practices, e-culture, globalization, quantum orbital theory of culture, cultural 3-D Map of Ukraine, cross-cultural research, SWOT-analysis, expertise, monitoring.